

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการกระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกร
นาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โดย จันทรจำว โพธิ์สุทธิ และคณะ

มิถุนายน พ.ศ.2564

รายงานฉบับสมบูรณ์

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

โครงการกระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรณาแปลงใหญ่

ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โดยทีมวิจัยโครงการ

1. นางจันทร์จ้าว	โพธิ์สุทธิ	หัวหน้าโครงการ
2. นายประดับ	คงประมูล	
3. นายสมทรง	เพศพราหม	
4. นายทองใบ	ฤกษ์สง่า	
5. นายพยุ่ง	ศรีไพบูลย์	
6. นางอ้อมใจ	พึงสุข	
7. นายบรรจง	บัวเงิน	
8. นายชูชาติ	ฤกษ์ประกอบ	
9. นายธเนศ	สนธิ	
10. น.ส.สมพร	ฤกษ์สง่า	
11. นายมงคล	คุ้มครอง	
12. นางรัตนา	ช่างต่อ	
13. นางลัดดา	กิจสาสน	
14. ว่าที่ร้อยตรี นาท	สมานหมู่	

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน”ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การ เริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการ ปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของ ตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญห่อื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็น เหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ”มากกว่า “ผลลัพธ์”เพื่อให้ ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการ เปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คน ในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วม หา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น”หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อตอบ “คำถาม”หรือ “ความ สงสัย”บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัดโดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล”ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน”การทำงานบน ฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก”มีการ“ทบทวน”ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด”กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะ สามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียน สำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการ มากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการ ทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ใน ชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าว มาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่า ได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็น

อย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่นและมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้ นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการ จึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตามรายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทคัดย่อ

โครงการกระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง มีวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ระบบการจัดการผลผลิตและการแปรรูปข้าวคุณภาพของเกษตรกรตำบลหัวเวียง 2) เพื่อศึกษาการตลาดข้าวปลอดภัยของกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง 3) เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงในการจัดการผลผลิต การแปรรูปข้าว และการตลาดข้าวคุณภาพ โดยมีกระบวนการวิจัยที่สำคัญได้แก่ การศึกษาระบบการผลิตของเกษตรกรเพื่อวางแผนกระบวนการผลิตร่วมกัน ทั้งโดยการเก็บข้อมูลจากเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย และการจัดเวทีพูดคุยศึกษาข้อมูลจากเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย , การจัดเวทีทบทวนบทเรียนการจัดการผลผลิต การแปรรูป การตลาด ปัญหาอุปสรรคที่เจอและวิธีการแก้ไขที่ผ่านมาของกลุ่มนาแปลงใหญ่ , การศึกษาตลาดข้าวเปลือกข้าวปลอดภัย (ทั้งข้าวแ่ง และข้าวบริโภค) , การร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องตลาดเกษตรปลอดภัยในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา , การประชุมสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล และการทดลองปฏิบัติการผลิต การจัดการผลผลิต การตลาด เพื่อหาแนวทางและกระบวนการผลิตข้าวแบบครบวงจรที่เหมาะสมกับกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง

ผลการวิจัย พบว่า เกษตรกรตำบลหัวเวียง ทำนาเป็นอาชีพหลัก และมีปริมาณการผลิตมาก ทำให้ต้องพึ่งพาตลาดภายนอกเป็นสำคัญ ที่ผ่านมากลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงได้มีการส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มผลิตข้าวปลอดภัย เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มมูลค่าผลผลิต โดยมีนโยบายและแผนงานจากภาครัฐหนุนเสริมตั้งแต่กระบวนการผลิต การแปรรูปและการตลาด เช่น การประชุมเครือข่าย การศึกษาดูงาน การอบรมให้ความรู้จากหน่วยงานในด้านต่าง ๆ เช่น การปลูกข้าวคุณภาพ โดยส่งเสริมให้มีการพัฒนากระบวนการปลูกให้ได้มาตรฐาน GAP แต่อย่างไรก็ตามก็ยังพบปัญหาที่สำคัญ ทั้งด้านการวางแผนการผลิต และการจัดการผลผลิต ที่ยังไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เกษตรต้องนำข้าวปลอดภัยไปขายที่โรงสีขนาดใหญ่ที่ผ่านมาตรฐานโรงสีข้าวปลอดภัย(Q) แต่เนื่องจากมีระยะทางไกล ส่งผลทำให้ต้นทุนในการผลิตสูง ไม่คุ้มค่า อีกทั้งกลุ่มยังไม่มีความพร้อมของสถานที่ อุปกรณ์ และความรู้ในการดำเนินการแปรรูปสีข้าวเอง ซึ่งจากการปฏิบัติการวิจัยโครงการกระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง กลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงจึงมีกระบวนการในการปรับตัว และข้อจำกัดในการผลิตข้าวปลอดภัย ดังนี้

1) การผลิตข้าวคุณภาพต่ำ ประเภทข้าวแ่งเพื่อขายเป็นข้าวเปลือกกับโรงสีในพื้นที่ต่อไป แต่ใช้ระบบการผลิตแบบปลอดภัย ลดการใช้สารเคมี และการใช้สารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมี เน้นการลดต้นทุนการผลิต เป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามสถานการณ์ราคาข้าวที่ตกต่ำ ทำให้กำไรส่วนต่างจากการขาย

ข้าวเปลือกให้กับโรงสีมีน้อย ในขณะที่ต้นทุนการผลิตอื่นๆ ได้แก่ ค่าเช่าที่ดิน ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าจ้างแรงงาน มีแนวโน้มสูงขึ้น

2) การปรับเปลี่ยนมาผลิตข้าวคุณภาพซึ่งเป็นข้าวที่เป็นนิยมใช้ในการบริโภคประเภทข้าวหอม ควบคู่ไปกับการผลิตข้าวคุณภาพต่ำ โดยทางกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงได้มีการประสานงานกับ ตลาดภายนอก เพื่อรับซื้อข้าวปลอดภัยของเกษตรกรในกลุ่มในรูปของข้าวเปลือก โดยทางกลุ่มฯจะรวบรวม สมาชิกที่สนใจการผลิตข้าวคุณภาพและได้มาตรฐานการผลิตข้าวปลอดภัย (GAP) มาวางแผนการผลิตร่วมกัน โดยการแบ่งพื้นที่เพาะปลูกของสมาชิกแต่ละรายมาผลิตข้าวคุณภาพ และใช้พันธุ์ข้าวที่ตรงกับความต้องการ ของตลาด และผลิตให้ได้ปริมาณข้าวเปลือกตามข้อตกลงกับตลาดเป้าหมาย ขณะเดียวกันเกษตรกรในกลุ่มก็ ยังคงปลูกข้าวคุณภาพต่ำ(ข้าวแป้ง) ซึ่งเป็นข้าวที่โรงสีส่วนใหญ่ในพื้นที่รับซื้อควบคู่กันไป แนวทางการปรับตัว ดังกล่าวนี้นี้จึงเป็นการปรับเปลี่ยนแบบค่อยเป็นค่อยไป ทดลองปรับเปลี่ยนการผลิตใช้พันธุ์ข้าวใหม่ และลดพื้นที่ เพาะปลูกพันธุ์ข้าวเดิม

3) การผลิตข้าวปลอดภัย โดยแปรรูปสีเป็นข้าวสาร เพื่อการบริโภคในครัวเรือนและขายปลีกกับผู้บริโภคในพื้นที่ ซึ่งมีทั้งในรูปแบบของการจัดการในระดับครัวเรือนโดยใช้เครื่องสีข้าวขนาดเล็ก และการ จัดการในระดับกลุ่มโดยนำข้าวเปลือกมาจำหน่ายให้กลุ่ม และกลุ่มนำมาแปรรูปสีเป็นข้าวสารโดยใช้เครื่องสี ข้าวขนาดเล็กและบรรจุถุงขายปลีกกับผู้บริโภคที่ต้องการบริโภคข้าวคุณภาพที่ปลอดภัย แต่ทั้งสองรูปแบบก็ทำ ในปริมาณที่จำกัดมาก ทั้งปัจจัยเรื่องตลาดที่มีจำกัดกับเครือข่ายผู้บริโภคในพื้นที่ และยังไม่มียุทธศาสตร์รองรับ ผลผลิตจำนวนมาก และมีข้อจำกัดเรื่องการจัดการหลังเก็บเกี่ยว ได้แก่ สถานที่ตากข้าว สถานที่เก็บ ข้าวเปลือก เครื่องสีข้าวของกลุ่มที่มีขนาดเล็ก และสถานที่เก็บข้าวสาร ซึ่งล้วนเป็นข้อจำกัดของเกษตรกรใน การจัดการผลผลิตไปสู่ตลาดภายนอก

บทที่ 1

บทนำ

1. ชื่อโครงการ : กระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง อำเภอสอง จังหวัดพิจิตรศรีอยุธยา

หัวหน้าโครงการ : จันทร์จ้าว โพธิ์สุทธิ

2. ที่มาและความสำคัญ/หลักการและเหตุผล

จากสถานการณ์ปัญหาภาคการเกษตรของไทยที่ประสบปัญหามากมายในเรื่องราคาผลผลิตที่ตกต่ำ การใช้ปัจจัยการผลิตที่เกินความจำเป็น ส่งผลทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และปัญหานี้สินระดับครัวเรือนที่อยู่ในระดับสูง จุดแข็งที่สำคัญคือมีต้นทุนศักยภาพของพื้นที่ที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกการเกษตร แต่เกษตรกรเป็นเกษตรกรรายย่อย ยังไม่สามารถรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการร่วมกัน จึงขาดโอกาสในการต่อรองด้านการตลาด (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2560) เกษตรกรทำนาตำบลหัวเวียง อำเภอสอง ก็ประสบกับสถานการณ์ดังกล่าว ที่ผ่านมามีการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำเกษตรลดต้นทุน การทำสารชีวภาพทดแทน ต่อมาเมื่อเกิดนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ ขึ้นในปี 2559 เพื่อต้องการให้เกษตรกรรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการการเกษตรร่วมกัน นำไปสู่การพัฒนาเกษตรกรที่มีพลังอำนาจในการต่อรองให้เข้มแข็งขึ้น กลุ่มเกษตรกรตำบลหัวเวียงจึงเข้าร่วมโครงการดังกล่าว

ตำบลหัวเวียง เป็นตำบลเก่าแก่ ก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ชาวบ้านได้ปลูกบ้านเรือนตามแนวลำคลองทั้งสองฝั่ง ได้ทำการประกอบอาชีพการเกษตรตั้งแต่สมัยโบราณ มีการแบ่งเขตการปกครอง เป็น 13 หมู่บ้าน ขึ้นกับเทศบาลตำบลหัวเวียง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอสอง จังหวัดพิจิตรศรีอยุธยา ทิศเหนือ ติดต่อดำบลบ้านกระทุ่ม ทิศใต้ ติดต่อดำบลบ้านโพธิ์ และตำบลบ้านแพน ทิศตะวันออกติดต่อดำบลทางช้าง อำเภอบางบาล ทิศตะวันตกติดต่อดำบลลาดงา และตำบลรางจระเข้ มีจำนวนการถือครองพื้นที่ทำการเกษตรในตำบลนี้ 5,896 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนา 5,199 ไร่ ส่วนที่เหลือจะเป็นพื้นที่ในการทำสวน และเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ สภาพพื้นที่ของตำบลหัวเวียงมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มสลับกับลุ่มมาก เมื่อถึงฤดูน้ำหลากมักจะท่วมพื้นที่ทำการเกษตรและพื้นที่ปลูกบ้านเรือน มีพื้นที่ทำการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 80 ของพื้นที่ทั้งหมด มีแม่น้ำน้อยเป็นแม่น้ำสายหลัก (สำนักงานเกษตรอำเภอสอง , 2557) ต่อมาปี 2559 รัฐบาลมีนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ กลุ่มเกษตรกรตำบลหัวเวียงได้เข้าร่วมโครงการและรวมตัวเกษตรกรที่ต้องการทำนาแปลงใหญ่จำนวน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านกระทุ่ม ตำบลลาดงา และตำบลหัวเวียง มีพื้นที่แปลงนาที่เข้าร่วม 1,000 ไร่ ต่อมาขยายพื้นที่แปลงใหญ่ เป็น 3,000 ไร่ โดยมีจำนวนสมาชิกเพิ่มเป็น 200 คน ส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการยากขึ้น การประสานให้เกิดการพูดคุยแต่ละครั้งทำได้ยากต่อการติดตามเนื่องจากจำนวน

สมาชิกมีขนาดใหญ่เกินไป ในปี 2560 กรรมการณาแปลงใหญ่ได้ลงมติให้ลดจำนวนแปลงนาลง เหลือ 1,500 ไร่ มีสมาชิกจำนวน 51 ราย เพื่อสะดวกต่อการบริหารโครงการ จากการวิเคราะห์ศักยภาพของเกษตรกร สมาชิกนั้นพบว่ามี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 เกษตรกรที่สามารถเปลี่ยนการผลิตเป็นเกษตรปลอดภัยได้ จำนวน 14 ราย กลุ่มที่ 2 เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนการผลิตตามสถานการณ์ จำนวน 10 ราย กลุ่มที่ 3 เกษตรกรที่ใช้สารเคมีเป็นหลัก จำนวน 29 ราย

ที่ผ่านมามีนโยบายและแผนงานจากภาครัฐหนุนเสริมตั้งแต่กระบวนการผลิต การแปรรูปและการตลาด เช่น การประชุมเครือข่าย การศึกษาดูงาน การอบรมให้ความรู้จากหน่วยงานในด้านต่าง ๆ เช่น การปลูกข้าวคุณภาพ โดยส่งเสริมให้มีการพัฒนากระบวนการปลูกให้ได้มาตรฐาน GAP , การจัดการบัญชีการจัดทำแผนธุรกิจ การตลาดโดยกลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่ได้ทำบันทึกข้อตกลงร่วมกัน (Memorandum of Understanding : MOU) กับโรงสีขนาดใหญ่ที่ได้มาตรฐาน Q เพื่อรับซื้อผลผลิตข้าวจากเกษตรกรแปลงใหญ่ ในปัจจุบันกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงผ่านการรับรองมาตรฐานข้าวปลอดภัย (GAP)แบบกลุ่มแล้ว แต่อย่างไรก็ตามก็ยังพบปัญหาที่สำคัญหลายด้าน คือ ด้านการวางแผนการผลิต ที่ยังไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การวางแผนการด้านการแปรรูป เกษตรกรต้องนำข้าวไปสีขายที่โรงสีขนาดใหญ่ แต่เนื่องจากมีระยะไกล ส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตสูง อีกทั้งกลุ่มยังไม่มีความพร้อมของสถานที่ อุปกรณ์ และความรู้ในการดำเนินการ เช่น โรงสีข้าวชุมชนไม่สามารถใช้ได้เพราะกำลังไฟในการผลิตไม่เพียงพอต่อเครื่องจักร และเครื่องสีข้าวขนาดเล็กก็ไม่เหมาะสมกับการทำในรูปแบบกลุ่มและยังสีข้าวไม่ได้คุณภาพตามที่ต้องการ ลานตากข้าวสามารถจุข้าวได้ประมาณจำกัดและกระจายอยู่ตามวัด ด้านการตลาด กลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่ผลิตข้าวขายให้กับโรงสีที่เข้าร่วมโครงการแต่ได้รับเงินช้าทำให้เกษตรกรไม่มีเงินไปลงทุนใหม่ทำให้เลือกที่จะขายให้กับโรงสีในราคาปกติ เกษตรกรบางรายที่สามารถหาช่องทางการตลาดอื่นซึ่งมีความต้องการข้าวเพื่อการบริโภค(พันธุ์ข. 43 , หอมปทุมธานี) ได้แก่ ผู้บริโภครายย่อยในพื้นที่ ก็จะสามารถขายได้ราคาและได้เงินสดเพื่อนำมาลงทุนหมุนเวียน แต่เมื่อเป็นผู้บริโภครายใหญ่ขึ้น เช่น โรงพยาบาล โรงเรียนในชุมชน ก็จะพบปัญหาเรื่องการเก็บสต็อกข้าวเพราะไม่มีสถานที่เก็บ จำเป็นต้องไปฝากไว้กับโรงสีซึ่งมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น 400 - 500 บาทต่อเดือน ส่งผลให้ไม่สามารถแข่งขันในตลาดดังกล่าวและยังไม่สามารถขยายผลไปสู่การจัดการในรูปแบบกลุ่มได้

จากสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้คณะกรรมการกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงยังไม่สามารถบริหารกลุ่มนาแปลงใหญ่ให้ยกระดับความสามารถในการแข่งขันกับตลาดได้ ทั้งในตลาดใหญ่(โรงสี) และตลาดในพื้นที่ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล และยังพบปัญหาในเรื่องของกระบวนการทุกขั้นตอน การดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐพยายามที่จะสนับสนุนแต่แก้ปัญหาไม่ตรงจุดส่งผลให้เกษตรกรขาดความเชื่อมั่นในการผลิตข้าวคุณภาพ ดังนั้นเพื่อให้กลุ่มฯสามารถผลิตข้าวที่ปลอดภัยได้มาตรฐาน ได้รับความเชื่อมั่นและเป็นที่ยอมรับของตลาดและ

เกิดทางเลือกใหม่ทางการตลาดข้าวคุณภาพของเกษตรกร เกษตรกรกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงที่มีกระบวนการผลิตแบบปลอดภัยและสนใจในการพัฒนาการผลิตข้าวแบบครบวงจรอย่างจริงจัง จึงต้องการมาร่วมกันหาทางในการจัดการแก้ปัญหาข้าวคุณภาพทั้งระบบ โดยมีเป้าหมายในการศึกษากระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง โดยเริ่มจากกลุ่มเกษตรกรที่มีความพร้อมจำนวน 14 ราย ซึ่งมีกระบวนการที่สำคัญคือ การศึกษาข้อมูลการผลิตของเกษตรกรเพื่อวางแผนกระบวนการผลิตร่วมกัน การศึกษาตลาดข้าวเปลือก (ข้าวแบ่ง, ข้าวบริโภค) การทบทวนบทเรียนการจัดการผลผลิตและการแปรรูป ปัญหาอุปสรรคที่เจอและวิธีการแก้ไขที่ผ่านมาของกลุ่มนาแปลงใหญ่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องข้าวครบวงจรทั้งในจังหวัดและนอกจังหวัด เพื่อนำมาประชุมสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล และทดลองปฏิบัติการผลิต การจัดการผลผลิต การตลาด เพื่อหาแนวทางและกระบวนการผลิตข้าวแบบครบวงจรที่เหมาะสมกับกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงและขยายผลความรู้สู่สมาชิกกลุ่มนาแปลงใหญ่ และเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับพื้นที่และนอกพื้นที่

3. คำถามการวิจัย

กระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง เป็นอย่างไร

4. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ระบบการจัดการผลผลิตและการแปรรูปข้าวคุณภาพ
- 2) เพื่อศึกษาการตลาดข้าวปลอดภัยของกลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงในการจัดการผลผลิต การแปรรูปข้าว และการตลาดข้าวคุณภาพ

5. ระยะเวลาดำเนินการ

1 ปี 4 เดือน

6. นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ข้าวคุณภาพ หมายถึง ข้าวที่มีกระบวนการผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษ ได้มาตรฐานการผลิตเกษตรปลอดภัย GAP

กระบวนการผลิตข้าวครบวงจร หมายถึง การผลิตที่มีการวางแผนให้เกิดความพอดี เชื่อมโยงกันระหว่างการผลิต การแปรรูปข้าว การจัดการผลผลิต และการตลาด และมีความต่อเนื่องเพื่อลดความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้น

7. ขอบเขตการศึกษา

7.1 พื้นที่ดำเนินการ

- ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

7.2 ประชากรหรือกลุ่มเป้าหมาย

- เกษตรกรนาแปลงใหญ่ จำนวน 14 ราย

7.3 ช่วงเวลาที่สนใจศึกษา

16 เดือน

7.4 ประเด็นศึกษา

7.4.1 ข้อมูลการผลิตของเกษตรกร

- พื้นที่การเพาะปลูก
- ข้อมูลสภาพดิน จากการตรวจดิน
- พันธุ์ข้าวที่ใช้(พันธุ์อะไร/ปลูกเมื่อไหร่/ช่วงเวลาการเก็บเกี่ยว)
- ต้นทุนการผลิต (บัญชีฟาร์ม)
- ผลผลิตที่เกิดขึ้น (ปฏิทินการผลิต)

7.4.2 บทเรียนการจัดการผลผลิตและการแปรรูปที่ผ่านมา (การตาก การเก็บ การสี บรรจุภัณฑ์)

- การจัดการผลผลิตและการแปรรูป
- ศักยภาพพื้นที่ในการจัดการผลผลิตและการแปรรูป (สถานที่/งบประมาณ)

7.4.3 ตลาดข้าวคุณภาพ (ข้าวแป้ง , ข้าวบริโภค)

- ความต้องการผู้บริโภค
- คุณภาพและปริมาณที่ต้องการ
- ตลาดข้าวปลอดภัยในตลาดปัจจุบัน (ใครคือผู้ซื้อ/ปริมาณการซื้อ)
- ช่องทางการตลาดรูปแบบต่างๆ

8. วิธีการดำเนินงานวิจัย

8.1 การบริหารจัดการงานวิจัย

1. ประชุมทีมวิจัยเพื่อทบทวนเป้าหมายโครงการและเตรียมความพร้อมในการบริหารโครงการ
2. ประชุมสรุปผลการวิจัยและบทเรียนการ ดำเนินงานโครงการ
3. ร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
4. นำเสนอข้อมูลผลการวิจัยกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ และเครือข่ายหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องกับเกษตรปลอดภัยในระดับพื้นที่

8.2 ระเบียบวิธีวิจัย

1. การศึกษาข้อมูลการผลิตของเกษตรกรเพื่อวางแผนกระบวนการผลิตร่วมกัน
2. ศึกษาตลาดข้าวคุณภาพ (ข้าวแบ่ง, ข้าวบริโภค)
3. ทบทวนบทเรียนการจัดการผลผลิตและการแปรรูป ปัญหาอุปสรรคที่เจอและวิธีการแก้ไขที่ผ่านมาของกลุ่มนาแปลงใหญ่
4. แลกเปลี่ยนความรู้ข้าวครบวงจรทั้งในจังหวัดและนอกจังหวัด
5. สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล
6. ทดลองปฏิบัติการผลิต การจัดการผลผลิต การตลาด เพื่อหาแนวทางและกระบวนการผลิตข้าวแบบครบวงจรที่เหมาะสมกับกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง

9. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

9.1 ผลผลิต (Output)

1.1 เชิงการวิจัย

- 1)...ได้ความรู้เรื่องระบบการจัดการผลผลิตและการแปรรูปข้าวคุณภาพ
 - 2)...ได้ความรู้เรื่องการตลาดข้าวคุณภาพของกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่
 - 3)...ได้ความรู้เรื่องปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง
- ในการจัดการการผลิต การจัดการผลผลิต การแปรรูปเพิ่มมูลค่า และการตลาดข้าวคุณภาพ

9.2 ผลลัพธ์ (Outcome)

กลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงสามารถเป็นผู้จัดการบริหารจัดการการผลิต การจัดการผลผลิต และการตลาดข้าวคุณภาพได้โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกและคณะกรรมการอย่างจริงจัง

9.3 ผลกระทบ (Impact)

เกิดการขยายความรู้การกระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรแปลงใหญ่ไปยังกลุ่มนาแปลงใหญ่พื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้

10. กระบวนการผลักดันผลงานออกสู่การใช้ประโยชน์

- 1) จัดเวทีคืนข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล รวมทั้งนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะดังที่ระบุไว้ในแผนงานของโครงการ โดยเชิญกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องให้มาร่วมรับฟังและให้ข้อเสนอแนะ
- 2) สร้างการมีส่วนร่วมโดยการเชิญบุคคล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มาร่วมเรียนรู้เพื่อให้เห็นกระบวนการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มต้นโครงการไปจนถึงสิ้นสุดโครงการ

บทที่ 2

บริบทพัฒนาการเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บริบทตำบลหัวเวียง และพัฒนาการกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง

สถานการณ์การพัฒนาการเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนนโยบายการพัฒนา และผลกระทบกับชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ปัจจุบันภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคเศรษฐกิจหลักของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในปี 2559 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด(Gross Provincial Product หรือ GPP) ของพระนครศรีอยุธยามีมูลค่า 691,641 ล้านบาท โดยรายได้ส่วนใหญ่มาจากภาคอุตสาหกรรมซึ่งมีมูลค่าผลิตภัณฑ์สูงถึง 250,822 ล้านบาท หรือคิดเป็น 68.53 % ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ทั้งหมดในจังหวัด รองลงมาคือภาคการค้าส่ง ค้าปลีก เช่น โลตัส บิ๊กซี แมคโคร และร้านสะดวกซื้อ มีมูลค่า 36,734 ล้านบาท ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนรวม 10.03 % อันดับ 3 ได้แก่ ภาคอสังหาริมทรัพย์ บ้านจัดสรร บริการให้เช่า เช่น หอพัก อาคารพาณิชย์ต่างๆ มีมูลค่า 17,553 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนรวม 4.79 % ในขณะที่ภาคเกษตรกรรม อยู่ลำดับที่ 4 มีมูลค่าเพียง 6,662 ล้านบาท คิดเป็น 3.35 % ของมูลค่าผลิตภัณฑ์ทั้งหมดในจังหวัด ฐานโครงสร้างการผลิตของจังหวัดอยุธยาในปัจจุบันจึงอยู่ที่ภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทำให้ทรัพยากร เช่น ที่ดิน น้ำ และแรงงาน กลายเป็นปัจจัยการผลิตที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น พื้นที่การเกษตรจึงเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมมากขึ้นเป็นลำดับ กรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินกลายเป็นของนายทุนในพื้นที่และนอกพื้นที่ จากข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ปี2556 จังหวัดอยุธยามีพื้นที่ 1,597,900 ไร่ โดยเป็นพื้นที่ถือครองทางการเกษตร 1,178,173 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 73.7 ของพื้นที่จังหวัด แต่ข้อมูลการถือครองที่ดินทางการเกษตรจังหวัดอยุธยาในปีดังกล่าว ระบุว่า เป็นที่ดินของตนเองเพียง 321,508 ไร่ แต่เป็นที่ดินที่ของผู้อื่นถึง 856,665 ไร่ (ร้อยละ 72.7 ของพื้นที่ถือครองทางการเกษตร) จากเดิมในปี2542 ที่เคยมีพื้นที่ถือครองทางการเกษตร 1,083,847 ไร่ โดยเป็นที่ดินของตนเอง 491,001 ไร่ และเป็นที่ดินที่ของผู้อื่น 592,846 ไร่ (ร้อยละ 54.7) เกษตรกรชาวอยุธยาส่วนใหญ่จึงมีสภาพเป็นผู้เช่าที่ดินทำกินที่เคยเป็นของตนเองมาก่อน ขณะเดียวกันยังเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม โดยเมื่อพิจารณาถึงข้อมูลการประกอบอาชีพของคนอยุธยาพบว่าในจำนวนผู้มีงานทำ 497,728 คน เป็นผู้มีงานทำในภาคการผลิต(อุตสาหกรรม) 205,522 คน คิดเป็นร้อยละ 41.29 ของจำนวนผู้มีงานทำ รองลงมาเป็นผู้มีงานทำในภาคธุรกิจขายส่ง ขายปลีก 67,089 คน คิดเป็นร้อยละ 13.48 ของจำนวนผู้มีงานทำ ในขณะที่ผู้มีงานทำในภาคเกษตรมีจำนวนเพียง 48,475 คน คิดเป็นร้อยละ 9.74 ของจำนวนผู้มีงานทำ (สำนักงานแรงงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา,2557) และเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภูมิภาคอื่นๆเข้าสู่พื้นที่ ในปี2557 จังหวัด

อยุธยา มีจำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎรของกรมการปกครองจำนวน 803,599 คน แต่มีจำนวนประชากรแฝงที่เข้ามาอยู่อาศัย ทำมาหากินในพื้นที่จังหวัดอยุธยาอีกราวกว่า 300,000 คน (แผนพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาปี 2553) จึงมีความเป็นไปได้ว่าจังหวัดอยุธยา มีประชากรรวมกันมากกว่า 1 ล้านคน ดังนั้น แม้รายได้จากภาคเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจะส่งผลให้มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม เฉลี่ยต่อหัวของประชากรจังหวัดอยุธยาสูงถึง 420,963 บาทต่อคนต่อปี หรือ 35,080 บาทต่อคนต่อเดือน ซึ่งสูงเป็นอันดับที่ 5 ของประเทศ (ข้อมูลสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี 2557) แต่รายได้ส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้กลับไม่ได้ตกอยู่กับคนอยุธยาจริง จากการสำรวจข้อมูลรายได้ครัวเรือนจังหวัดพระนครศรีอยุธยาของสำนักงานสถิติแห่งชาติปี 2558 พบว่า ครัวเรือนคนอยุธยามีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 340,548 บาทต่อปี หรือ 28,379 บาทต่อครัวเรือนต่อเดือน (เป็นอันดับที่ 14 ของประเทศและเป็นอันดับที่ 6 ของภาคกลาง สูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ และของภาคกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่ 26,915 บาท และ 26,601 บาท ตามลำดับ) ซึ่งต่ำกว่าตัวเลขมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม เฉลี่ยต่อหัวของประชากรของจังหวัด ที่สูงเป็นอันดับที่ 5 ของประเทศค่อนข้างมาก

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจยังได้ส่งผลกระทบในหลายมิติ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงลักษณะการถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดินทำกิน การเคลื่อนย้ายแรงงานในครัวเรือนจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร การโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาของแรงงานต่างพื้นที่ทำให้เกิดการแย่งชิงการใช้ทรัพยากรและบริการสาธารณะต่างๆในท้องถิ่นมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เกิดการผสมผสานวิถีวัฒนธรรมจากหลากหลายภูมิภาค เกิดการทับซ้อนกันของสังคมเกษตรกรรมกับสังคมอุตสาหกรรม สภาพสังคมครอบครัวและชุมชนในอยุธยาจึงเป็นสังคมที่มีลักษณะผสมผสานกัน เช่น สมาชิกในครัวเรือนจะมีทั้งที่อยู่ในภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม อยุธยาในปัจจุบันจึงกำลังเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมกึ่งอุตสาหกรรมที่มีความสลับซับซ้อนทางสังคมมากขึ้นเป็นลำดับ

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบในหลายลักษณะ ได้แก่ ปัญหาน้ำท่วม และปัญหาการขาดแคลนน้ำทางการเกษตรและความแห้งแล้ง อันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมของโลก ซึ่งส่งผลให้เกิดความแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ ทั้งภาวะความแห้งแล้งและภาวะน้ำท่วม ในช่วงปี 2554 ที่ผ่านมา ภัยพิบัติจากอุทกภัยในพื้นที่ภาคกลางได้ส่งผลกระทบและสร้างความเสียหายอย่างหนักและกว้างขวาง ทั้งกับพื้นที่อุตสาหกรรม พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่อยู่อาศัยของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต่อมาในปี 2557 จนถึงปี 2559 กลับเผชิญกับภาวะความแห้งแล้งอย่างต่อเนื่อง จนส่งผลให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูก

ส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกรเป็นอย่างสูง , ปัญหาหนี้สินและต้นทุนการผลิตของเกษตรกร เนื่องจากภาคเกษตรเน้นการลงทุนการผลิตทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากขึ้น ประกอบกับภาวะการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรซึ่งทำให้ค่าจ้างแรงงานมีราคาแพง เช่นเดียวกับอัตราค่าเช่าที่ดินที่มีราคาสูง และสถานการณ์ราคาข้าวตกต่ำ ซึ่งล้วนส่งผลให้ภาวะหนี้สินของเกษตรกรมีอัตราสูงขึ้นเป็นลำดับ , ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำเสีย ดินเสื่อมสภาพ และขยะ , ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างภาคเกษตรกับอุตสาหกรรม และระหว่างคนในท้องถิ่นกับประชากรแฝง ปัญหาการรุกล้ำพื้นที่สาธารณะเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูก ปัญหาการรุกล้ำพื้นที่ระหว่างชุมชนกับแหล่งโบราณสถาน ปัญหาการขยายตัวของชุมชนและอุตสาหกรรมที่ไร้ระเบียบและทิศทาง นอกจากนี้สภาพทางสังคมก็เปลี่ยนแปลงไป โครงสร้างประชากรจังหวัดพระนครศรีอยุธยาสะท้อนว่าอายุยากำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ แรงงานหนุ่มสาวเคลื่อนย้ายจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ เกิดช่องว่างทางสังคมระหว่างเด็ก วัยรุ่น วัยทำงาน และผู้สูงอายุ ส่งผลให้เกิดปัญหาเด็กเยาวชน ปัญหาการทอดทิ้งผู้สูงอายุ ค่านิยมในชุมชนเปลี่ยนจากความเรียบง่าย พึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง ขยันทำมาหากิน เป็นแข่งขัน วัตถุนิยม และบริโภคนิยม เกิดปัญหาสุขภาพจากสภาพวิถีการกินการอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไป อัตราการป่วยและเสียชีวิตด้วยโรคเรื้อรัง ได้แก่ มะเร็ง หัวใจ หลอดเลือดสมอง ไตวาย เบาหวาน และ ความดันโลหิตสูง เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ดังพบว่าข้อมูลสถานการณ์ความมั่นคงของมนุษย์ ปี 2556 ซึ่งประเมินจากองค์ประกอบความมั่นคงของมนุษย์ 12 มิติ 41 ตัวชี้วัดพบว่า ประเทศไทยมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 69.48 ภาคกลางมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 67.67 และจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีค่าเฉลี่ยร้อยละ 57.09 ซึ่งต่ำกว่าทั้งระดับประเทศและภาคกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายมิติ พบว่า มิติด้านการมีงานทำและรายได้ มิติด้านการเมือง มิติด้านการศึกษา มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าระดับประเทศ ส่วนมิติด้านความปลอดภัย ในชีวิตและทรัพย์สินมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าระดับประเทศมากที่สุด มิติที่ค่าเฉลี่ยต่ำรองลงมา คือ มิติด้านสุขภาพ , มิติด้านสิ่งแวดล้อม/ทรัพยากร/พลังงาน , มิติด้านที่อยู่อาศัย และ มิติด้านครอบครัว(กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปี2556)

ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึงทิศทางและยุทธศาสตร์ของรัฐที่มีผลต่อการพัฒนาจังหวัดอยุธยาในอนาคตแล้ว จะพบว่ามีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนอยุธยาอย่างมีนัยสำคัญในหลายมิติ เนื่องจากรัฐมียุทธศาสตร์หลักในการขับเคลื่อนประเทศไทยสู่การเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงเศรษฐกิจในภูมิภาคอาเซียน เป็นศูนย์กลางการค้า การลงทุนของภูมิภาค ที่มีระบบโครงข่ายคมนาคมและเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย เชื่อมโยงอาเซียนและโลก อยุธยาในฐานะจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมของพื้นที่ภาคกลางตอนบน และมีเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงกับภาคต่างๆได้โดยสะดวกทั้งทางบก ทางน้ำ ทำให้อยุธยาเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการดำเนินโครงการขนาดใหญ่ต่างๆหลายโครงการที่จะส่งผลกระทบกับคน

อยุธยาได้ในอนาคต อาทิ โครงการจัดตั้งศูนย์กระจายสินค้าและส่งออกและเบ็ดเสร็จในพื้นที่ 5 อำเภอ โครงการโรงไฟฟ้าขยะบางบาล โครงการทางหลวงพิเศษอุดรรัถยา-พระนครศรีอยุธยา โครงการทางหลวงพิเศษระหว่างเมืองหมายเลข 6 บางปะอิน - นครราชสีมา โครงการรถไฟความเร็วสูง สาย ตะวันออกเฉียงเหนือ ระยะที่ 1 อยุธยา - นครราชสีมา โครงการขุดคลองสายใหม่(Flood way)จาก อ.บางบาล ถึง อ.บางไทร เพื่อการระบายน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาลงสู่อ่าวไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โครงการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อยกระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อการพัฒนาศักยภาพการขนส่งทางน้ำ(กรมเจ้าท่า) และโครงการจัดทำพื้นที่ปิดล้อมพื้นที่ชุมชนและพื้นที่เศรษฐกิจหลักในพื้นที่ลุ่มเจ้าพระยา อันจะนำมาซึ่งปัญหาการเวนคืนที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย ผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์จากที่ดิน เช่น พื้นที่เกษตรกรรมที่ถูกเส้นทางโครงการพาดผ่าน และผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของชุมชนและวิถีวัฒนธรรมของชุมชนอันเนื่องจากการแบ่งแยกพื้นที่จากเส้นทางโครงการต่างๆ ในส่วนทิศทางนโยบายและแผนพัฒนาของรัฐในพื้นที่จังหวัดอยุธยา จะพบว่ารัฐให้ความสำคัญกับมิติด้านการจัดการทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยในแผนพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาปี 2558 - 2561 กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “นครประวัติศาสตร์ นำเที่ยว นำอยู่ ก้าวสู่สากล” ซึ่งมีประเด็นยุทธศาสตร์จังหวัด 4 ประเด็น ได้แก่ 1. พัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวและบริการสู่มาตรฐานสากล 2. พัฒนาเมืองและชุมชนให้น่าอยู่ 3. พัฒนาภาคการผลิต ภาคการค้าและบริการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 4. ส่งเสริมการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการการขนส่งทางลำน้ำ เมื่อพิจารณาแผนงานที่เกี่ยวข้องกับมิติด้านความมั่นคงทางอาหารจะพบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความสำคัญกับเรื่องความมั่นคงทางอาหารเป็นยุทธศาสตร์สำคัญด้วย โดยในยุทธศาสตร์ของสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงาน ปี2559 ไว้ 4 ประการ คือ 1) พัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร 2) พัฒนาขีดความสามารถในการผลิต การจัดการสินค้าเกษตร และความมั่นคงด้านอาหาร 3) พัฒนาการบริหารจัดการด้านการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัด และ 4) พัฒนาทรัพยากรการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ สมดุล และยั่งยืน ดังนั้นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านการเกษตรซึ่งรวมถึงการสร้างความมั่นคงทางอาหารและพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ

ปัจจุบันเกษตรกรและชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กำลังเผชิญกับสถานการณ์ปัญหาที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ สถานการณ์น้ำท่วม น้ำแล้ง ศัตรูพืช และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม , สถานการณ์อาหารราคาข้าวตกต่ำอันเนื่องจากการแข่งขันในตลาดโลก , สถานการณ์ต้นทุนการผลิตสูงอันสืบเนื่องจากระบวนการผลิตที่พึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอก , สถานการณ์ที่ดินทำกินเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องเช่าที่ดินทำกิน , สถานการณ์ขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร เกษตรกรมีอายุเฉลี่ยสูง

ลูกหลานไม่สืบทอดอาชีพเกษตรและเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกภาคเกษตร , สถานการณ์การเปลี่ยนวิถีการบริโภคและค่านิยมทางสังคมของคนในชุมชนชนบทไปเป็นวิถีแบบคนเมืองมากขึ้น นิยมการซื้อบริโภคแทนการผลิตเพื่อบริโภค ขาดความมั่นคงทางอาหาร และสถานการณ์กลุ่มเกษตรกรขาดความเข้มแข็ง ขาดการรวมตัวขาดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพการผลิต การบริหารจัดการ และการตลาด สถานการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นท่ามกลางปัจจัยคุกคามที่สำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม 2) การขยายตัวของเมืองและพื้นที่อุตสาหกรรมเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม 3) นโยบายการพัฒนาของรัฐที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและภาคธุรกิจสมัยใหม่ 4) การแข่งขันของสินค้าเกษตรในตลาดโลกและมาตรการกีดกันทางการค้าต่อสินค้าเกษตรที่ไม่ปลอดภัยต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม 5) ระบบการศึกษาที่มุ่งผลิตคนสู่นอกภาคการเกษตรมากกว่าการรักษาคนไว้ในภาคเกษตรและชุมชนท้องถิ่น 6) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society)

ปัจจุบันผู้บริโภคมีความห่วงใยต่อสุขภาพมากขึ้นจะให้ความสำคัญกับการเลือกซื้อสินค้าเกษตร ที่มีความปลอดภัยและได้มาตรฐาน ในขณะเดียวกันการค้าสินค้าเกษตรระหว่างประเทศมีมาตรการด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (SPS) ถูกนำมาใช้เป็นข้อกีดกันทางการค้าสินค้าเกษตรสำหรับการค้าระหว่างประเทศเมื่อมีการเปิดเขตเสรีทางการค้า (FTA) ภายใต้องค์การการค้าโลก (WTO) นอกจากนี้ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะรวมตัวเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในปี 2558 ทำให้มีการเคลื่อนย้ายสินค้าเกษตรอย่างเสรีมากขึ้น ซึ่งจะมีผลกระทบต่อการผลิตและการค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศอาเซียนด้วยกัน เพราะมาตรการด้านสุขอนามัย และสุขอนามัยพืชและความปลอดภัยด้านอาหารจะถูกนำมาเป็นเงื่อนไขในทางการค้ามากขึ้น และในปี 2555 รัฐบาลได้ประกาศนโยบายครัวไทยสู่ครัวโลก สินค้าเกษตรและอาหารต้องมีความปลอดภัยและได้มาตรฐาน จึงจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตรด้านพืชให้เทียบเท่ามาตรฐานสากลเป็นที่ยอมรับและสนับสนุนการผลิตของเกษตรกรเข้าสู่ระบบการรับรองมาตรฐานฟาร์มมากขึ้นซึ่งเป็นการผลิตตามระบบการจัดการคุณภาพการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช (GAP พืช)

การส่งเสริมและการพัฒนาเกษตรปลอดภัยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากสถานการณ์ปัญหาและภัยคุกคามที่เกษตรกรต้องเผชิญในปัจจุบันนี้ ทำให้หน่วยงาน องค์กร และกลไกที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน และได้มีแผนงานเพื่อแก้ไขปัญหาด้านต่างๆอย่างต่อเนื่องผ่านโครงการพัฒนาต่างๆของแต่ละหน่วยงาน ดังนี้

1. สำนักงานเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ช่วงปี 2557 – ปัจจุบัน มีการดำเนินงานโครงการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตร (GAP) เพื่อให้เกษตรกร สามารถผลิตสินค้าปลอดภัยและได้มาตรฐานตามระบบการจัดการคุณภาพ GAP พืชตอบสนองทางด้านการค้าสินค้าเกษตรของประเทศต่าง ๆ ในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและประเทศอื่น ๆ รวมทั้งความต้องการของผู้บริโภคภายในประเทศที่ต้องการสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน บนพื้นฐานความยั่งยืนในระบบการผลิตและสิ่งแวดล้อมที่ทำให้คุณภาพ สุขภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2. สำนักงานเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและหน่วยงานภาคี ช่วงปี พ.ศ.2557 – ปัจจุบัน มีดำเนินการโครงการศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรใน 16 อำเภอ และศูนย์เครือข่าย 160 ศูนย์ สนับสนุนความรู้ให้เกษตรกรเรื่องการลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร การถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

3. สำนักงานเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและหน่วยงานภาคี ปี พ.ศ.2558 – 2560 ดำเนินการโครงการเกษตรแปลงใหญ่ โดยมีเป้าหมายเพื่อ สนับสนุนให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มและบริหารจัดการร่วมกันในด้านการผลิตและการตลาด และเพื่อให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิต มีผลผลิตต่อหน่วยเพิ่มขึ้น ผลผลิตมีคุณภาพได้มาตรฐานภายใต้การบูรณาการของภาครัฐและเอกชน ปัจจุบันมีทั้งสิ้น 26 แปลง พื้นที่ราว 40,000 ไร่

4. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดำเนินโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ปี พ.ศ.2559 โดยวัตถุประสงค์เพื่อให้เกษตรกรที่มีความพร้อมและเข้าร่วมโครงการในพื้นที่ 16 อำเภอ ในปี 2560 รวม 589 ราย และ ปี 2561 รวม 563 รายรวมทั้งสิ้น 1,161 ราย ให้มีรายได้เพิ่มขึ้น มีงานทำตลอดทั้งปี เป็นรากฐานของการโคนนึ่งและเกษตรอินทรีย์ และเป็นรากฐานของการรวมกลุ่มทำแปลงใหญ่ ทั้งนี้ จะเริ่มจากทำตามที่ดินตนเองถนัด ทำให้ง่าย และลงทุนน้อย จากนั้นสามารถขยายพื้นที่ได้ โดยมีปราชญ์เกษตรหรือเกษตรกรต้นแบบ 16 รายคอยให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา ส่วนภาคเอกชนเข้ามาสนับสนุนด้านเทคนิค ปัจจัยการผลิต ทุนทรัพย์ ทุนเริ่มต้น และจัดหาตลาดรองรับ รวมถึง สถาบันการศึกษา ร่วมสนับสนุนด้านเทคนิค วิชาการ

5. สำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี พ.ศ.2557 กำหนดให้สภาเกษตรกรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดทำแผนพัฒนาเกษตรกรรมระดับตำบล โดยการระดมความคิดเห็น ปัญหาและกำหนดแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาที่ดิน ปัญหาแหล่งน้ำ การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเกษตรกร พัฒนาความร่วมมือด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาด สนับสนุนการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายรายอาชีพ รายสินค้าเพื่อลดรายจ่าย และสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามสภาพพื้นที่ 16 อำเภอ โดยให้คัดเลือกตำบลที่มีความพร้อม อำเภอละ 1 ตำบล บูรณาการร่วมกับผู้ปกครอง

ท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ประชาชนชาวบ้าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำแผนพัฒนาเกษตรกรรมระดับตำบล

6. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากภาคราชการที่ดำเนินการส่งเสริมพัฒนาการเกษตรแล้วนั้น ยังมีองค์กรภาคประชาสังคมที่ดำเนินการสนับสนุนเกษตรกรในการพัฒนาตนเองในการปรับตัวในภาคเกษตรอย่างต่อเนื่องในนาม สมาคมกรุงเก่าเพื่อการพัฒนา(องค์กรสาธารณะประโยชน์) ที่ดำเนินการโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยามาตั้งแต่ปี 2547 ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝายวิจัยเพื่อท้องถิ่น และได้มีการสนับสนุนงบประมาณโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นโครงการวิจัยในประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืนและความมั่นคงทางอาหาร จำนวน 19 โครงการ (ประเด็นเกษตรชีวภาพและเกษตรอินทรีย์ 5 โครงการ , ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร 1 โครงการ , ประเด็นหนี้สินเกษตรกร 8 โครงการ และประเด็นการปรับตัวของเกษตรกร 5 โครงการ)

ผลลัพธ์การส่งเสริมและการพัฒนาเกษตรปลอดภัยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1) โครงการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตร (GAP) สินค้าเกษตรประกอบด้วย พืช ประมง และปศุสัตว์ ในส่วนของพืชแบ่งย่อยออกเป็น ผัก และข้าว การดำเนินงานที่ผ่านมาการรับรองมาตรฐานเกษตรกรยังมีข้อจำกัดและความเข้าใจในการจดบันทึกซึ่งมีทั้งหมด 8 กิจกรรม ประกอบกับปัญหาเชิงนโยบายในการตรวจรับรองมาตรฐาน ซึ่งในความเป็นจริงเกษตรกรได้สมัครเพื่อตรวจจำนวน 1,000 ราย แต่งบประมาณในการตรวจการใช้สารเคมีมีจำกัดเพียงแค่ 100 ราย ซึ่งการตรวจของภาคราชการต้องใช้งบประมาณ 2,000บาท ต่อราย ถ้าเป็นการตรวจของเอกชนงบประมาณในการตรวจอยู่ที่ 20,000 – 30,000 บาท / ราย ซึ่งถ้าเกษตรกรต้องการส่งออกต้องลงทุนค่าใช้จ่ายในการตรวจเอง ซึ่งเป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิตของเกษตรกร ซึ่งจะเป็นเกษตรกรรายใหญ่เท่านั้นที่จะสามารถทำได้ ซึ่งที่ผ่านมาปัญหาของหน่วยงานคือการดำเนินงานต้องปฏิบัติตามนโยบายที่มาจากส่วนกลาง ซึ่งไม่ได้มาจากความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ ในกระบวนการตรวจก็มีปัญหาเรื่องบุคลากรในการตรวจสอบมีน้อย ประกอบกับพืชมีอายุสั้น ทำให้ตรวจไม่ทัน

2) โครงการศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรใน 16 อำเภอ ซึ่งจะมีศูนย์เครือข่ายอำเภอละ 2-3 ตำบล ที่เป็นเครือข่ายโครงการ 9101 เป็นศูนย์เรียนรู้ที่ให้เกษตรกรแปลงใหญ่มาเรียนรู้ความรู้ต่างๆในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เช่น การลดต้นทุน การเพิ่มคุณภาพสินค้า การเพิ่มผลผลิต การตลาด การบริหารจัดการแปลงใหญ่ให้ได้คุณภาพและยั่งยืน ซึ่งพบปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จคือ 1) เกษตรกรที่เข้าร่วมไม่มีความแน่นอน เกษตรกรมองไม่เห็นประโยชน์ที่แท้จริง 2) พื้นที่ทำ

การเกษตรของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เช่า ซึ่งทำให้มีข้อจำกัดในการปรับพื้นที่ซึ่งที่ผ่านมาเกษตรกรบางรายที่ทำกระบวนการต่างๆได้เป็นอย่างดีสุดท้ายนายทุนเจ้าของพื้นที่ไม่ให้เช่าต่อ และจากข้อมูลพื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 900,000 ไร่ มีการขึ้นทะเบียนจำนวน 700,000 ไร่ สาเหตุเพราะนายทุนไม่ให้ขึ้นทะเบียน

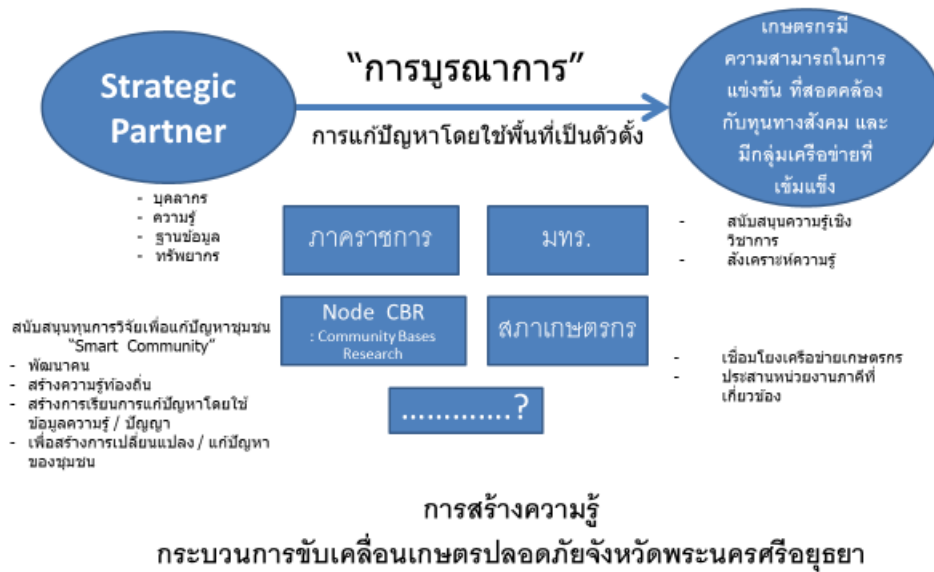
3) โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่สำคัญใน 3 มิติ คือ 1) นักวิจัย คือเกิดนักวิจัยชุมชนประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืนและความมั่นคงทางอาหารอย่างน้อย 17 คน ที่สามารถเป็นแบบอย่างในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร และยังเกิดการรวมกลุ่มรวมตัวของเกษตรกรในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และเกิดกระบวนการในการเชื่อมโยงการทำงานกับบุคลากรหรือหน่วยงานองค์กรระดับพื้นที่ในการหนุนเสริมโครงการ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาที่ดิน สภาองค์กรชุมชนตำบล กศน.และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) เกิดองค์ความรู้ประเด็นเกษตร ที่สำคัญได้แก่ รูปแบบวิธีการทำเกษตรชีวภาพที่ช่วยลดต้นทุนการผลิตและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะของเกษตรกร กระบวนการเรียนรู้สู่ระบบเกษตรชีวภาพที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตสู่ระบบเกษตรยั่งยืน และการพึ่งพาตนเอง และการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตร 3) เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดการปัญหาในชุมชน ได้แก่ การขยายผลการทำเกษตรชีวภาพไปสู่เกษตรกรในพื้นที่ การลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ปุ๋ยเคมี สารเคมี พันธุ์ข้าว แรงงาน เกษตรกรเกิดการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเอง ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกมากขึ้น เกิดการวางแผนการผลิต การบริหารจัดการรายรับรายจ่ายครัวเรือน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการกินการอยู่ การผลิตเพื่อการสร้างแหล่งอาหารของครัวเรือน เป็นต้น

ที่ผ่านมาถึงแม้หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องมีความมุ่งมั่นและพยายามที่จะดำเนินการสนับสนุนให้ภาคเกษตรมีความเข้มแข็งสามารถที่จะปรับระบบการผลิตของตนเอง การทำการตลาดที่เชื่อมโยงภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในการสนับสนุนอยู่หลายด้าน เช่น ด้านการผลิตการสนับสนุนยังสนับสนุนเป็นรายบุคคลเป็นส่วนใหญ่ ยังขาดการสนับสนุนกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งเพื่อรองรับกับสถานการณ์ในอนาคต ยังขาดการเชื่อมโยงรูปธรรมในการพัฒนาระบบเกษตรปลอดภัยในจังหวัด และยังขาดกระบวนการสร้างมาตรฐานหรือระบบในการรับรองมาตรฐานที่เหมาะสมกับความสามารถของเกษตรกรแต่ละระดับ ขาดการรวบรวมข้อมูลกลางในด้านศักยภาพการผลิต การเพิ่มมูลค่าผลผลิตของเกษตรกรเพื่อนำไปสู่การรวมกลุ่มเครือข่ายเพื่อสร้างการตลาดที่เหมาะสมกับศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรแต่ละระดับ ซึ่งการดำเนินการไปสู่การพัฒนาเกษตรปลอดภัยร่วมกันนั้น ยังมีเงื่อนไขปัจจัยในหลายด้านที่ต้องนำมาพิจารณา ได้แก่ ปัจจุบันเกษตรกรส่วนใหญ่ยังทำการผลิตที่ยังใช้สารเคมี

และเป็นการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ทำมากได้ผลตอบแทนน้อย และยังไม่ปรับเปลี่ยนมาปลูกพืชชนิดอื่นเช่น พืชผัก และเกษตรกรส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจในระบบการผลิตเกษตรปลอดภัย อีกทั้งสินค้าเกษตรปลอดภัย ยังไม่ค่อยมีตลาดเฉพาะเท่าที่ควร ทำให้ต้องขายรวมกับสินค้าเกษตรทั่วไป ทำให้เกษตรกรในจังหวัด พระนครศรีอยุธยาไม่เห็นความสำคัญ และยังไม่ตระหนักถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค ขาดแรงจูงใจในด้าน ราคาผลตอบแทน และประกอบกับยังขาดกระบวนการหนุนเสริมให้เกิดกลไกการรวมตัวของภาคเกษตรอย่าง จริงจังเพื่อใช้เป็นช่องทางในการสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรเอง

การขับเคลื่อนประเด็นสมัชชาสุขภาพจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2561 ประเด็น การพัฒนาเกษตร ปลอดภัยครบวงจร โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การขับเคลื่อนประเด็นสมัชชาสุขภาพในปี 2561 ที่ผ่านมาในประเด็นการพัฒนาเกษตรปลอดภัยครบ วงจร โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานที่มีส่วน เกี่ยวข้องเข้ามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ ได้แก่ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ สำนักงาน เกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สภาเกษตรกรจังหวัด พระนครศรีอยุธยา สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด สำนักงานประมงจังหวัด สำนักงานปศุสัตว์ที่จังหวัด พระนครศรีอยุธยา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา สมาคมกรุงเก่าเพื่อการพัฒนา(องค์กร สาธารณประโยชน์) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ อำเภอสนา อำเภอนครหลวง อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางซ้าย ได้ร่วมกันกำหนดทิศทางในการ ขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาพื้นที่รูปธรรมในการทำเกษตรปลอดภัยในจังหวัด ทั้งในด้านกระบวนการผลิต มาตรฐาน การผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่ม และการตลาด เพื่อขยายผลไปสู่เครือข่ายกลุ่มองค์กรเกษตรกรในจังหวัด โดย การมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เรื่องเกษตรปลอดภัยในจังหวัด

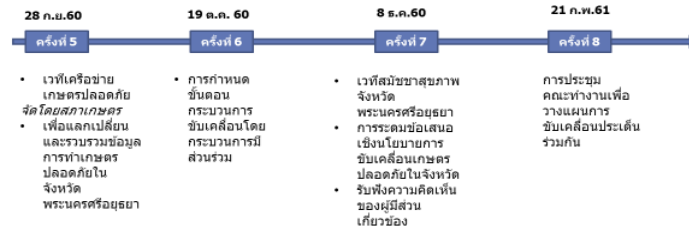

พัฒนาการและการขับเคลื่อนประเด็น การพัฒนาเกษตรปลอดภัยครบวงจร โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

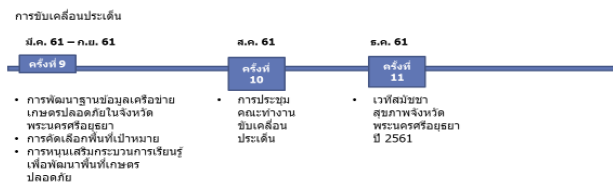
พัฒนาการการขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหาร และการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พัฒนาการการขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหาร และพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พัฒนาการการขับเคลื่อนความมั่นคงทางอาหาร และพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ช่วงปี 2559-2560 การกำหนดประเด็นเชิงนโยบาย และการทำงานวิชาการและการพัฒนาข้อเสนอ โดยการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (ประชาชน รัฐ วิชาการ) การพัฒนาคณะทำงานเฉพาะประเด็น เป็นกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาของจังหวัดไปในทิศทางที่ “คนโดยรวม” ต้องการสู่การพึ่งตนเอง/จัดการตนเองได้ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเป็นการพัฒนาโลก และเครื่องมือการทำงาน โดยการเชื่อมโยงการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่ละภาคส่วน จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นต่อข้อเสนอ/ร่างเอกสาร/มติ

ช่วงปี 2561 ขับเคลื่อนมติสู่การปฏิบัติ การติดตาม ผลักดัน การขับเคลื่อนมติ สู่การปฏิบัตินำไปสู่รูปธรรมเพื่อการแก้ปัญหาเป็นการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในรูปแบบการใช้กระบวนการในการขับเคลื่อนร่วมกัน โดยมีการคัดเลือกพื้นที่เพื่อหนุนเสริมให้เกิดการแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรปลอดภัยให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมร่วมกันโดยการหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่เกษตรปลอดภัยในจังหวัด โดยการขอสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เพื่อสร้างรูปธรรมทั้งในด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาด และการถอดบทเรียนความรู้เพื่อขยายผลการดำเนินงานสู่เครือข่ายเกษตรกรและภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประวัติความเป็นมา และบริบทชุมชนตำบลหัวเวียง

ตำบลหัวเวียง เป็นตำบลเก่าแก่ ก่อตั้งมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ชาวบ้านได้ปลูกบ้านเรือนตามแนวลำคลองทั้งสองฝั่ง ได้ทำการประกอบอาชีพการเกษตรตั้งแต่สมัยโบราณ มีการแบ่งเขตการปกครอง เป็น 13 หมู่บ้าน ขึ้นกับเทศบาลตำบลหัวเวียง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลบ้านกระทุ่ม ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลบ้านโพธิ์ และตำบลบ้านแพน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลทางช้าง อำเภอบางบาล ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลลาดงา และตำบลรางจรเข้ ตำบลหัวเวียงมีประชากร 4,023 คน 1,131 ครัวเรือน มีจำนวนการถือครองพื้นที่ทำการเกษตรในตำบลรวม 5,896 ไร่ เป็นพื้นที่ทำนา 5,199 ไร่ ส่วนที่เหลือจะเป็นพื้นที่ในการทำสวน และเลี้ยงสัตว์ต่างๆ อย่างไรก็ตามเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินทำนา สภาพพื้นที่ของตำบลหัวเวียงมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มสลับกับลุ่มมาก เมื่อถึงฤดูน้ำหลากมักจะท่วมพื้นที่ทำการเกษตรและพื้นที่ปลูกบ้านเรือน มีพื้นที่ทำการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 80 ของพื้นที่ทั้งหมด มีแม่น้ำน้อยเป็นแม่น้ำสายหลัก (สำนักงานเกษตรอำเภอเสนา , 2557) พื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่อยู่ในเขตชลประทาน เป็นระบบน้ำขึ้นน้ำลง ในช่วงที่น้ำขึ้นน้ำในแม่น้ำน้อยจะไหลเข้าคลองชลประทาน

พัฒนาการกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง

เกษตรกรส่วนใหญ่ในตำบลหัวเวียงประกอบอาชีพทำนา ทำนาปรังปีละ 2 ครั้ง ผลผลิตข้าวโดยทั่วไปเป็นข้าวอายุสั้น จำพวกข้าวแบ่งซึ่งมีคุณภาพต่ำสำหรับป้อนโรงสีเพื่อการส่งออก เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตสูงเนื่องจากใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการทำนาเพื่อให้ได้ผลผลิตมาก และยังขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้สารเคมีอย่างถูกต้องและเหมาะสมตามหลักวิชาการ

ปี 2559 รัฐบาลมีนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ กลุ่มเกษตรกรตำบลหัวเวียงได้เข้าร่วมโครงการและรวมตัวเกษตรกรที่ต้องการทำนาแปลงใหญ่จำนวน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านกระทุ่ม ตำบลลาดงา และตำบลหัวเวียง มีพื้นที่แปลงนาที่เข้าร่วม 1,000 ไร่ ต่อมาขยายพื้นที่แปลงใหญ่ เป็น 3,000 ไร่ โดยมีจำนวนสมาชิกเพิ่มเป็น 200 คน ส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการยากขึ้น การประสานให้เกิดการพูดคุยแต่ละครั้งทำได้ยากต่อการติดตามเนื่องจากจำนวนสมาชิกมีขนาดใหญ่เกินไป ในปี 2560 กรมการนาแปลงใหญ่ได้ลงมติให้ลดจำนวนแปลงนาลง เหลือ 1,500 ไร่ มีสมาชิกจำนวน 51 ราย เพื่อสะดวกต่อการบริหารโครงการ จากการวิเคราะห์ศักยภาพของเกษตรกรสมาชิกล้วนพบว่ามี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 เกษตรกรที่สามารถเปลี่ยนการผลิตเป็นเกษตรปลอดภัยได้ จำนวน 14 ราย กลุ่มที่ 2 เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนการผลิตตามสถานการณ์ จำนวน 10 ราย กลุ่มที่ 3 เกษตรกรที่ใช้สารเคมีเป็นหลัก จำนวน 29 ราย

ที่ผ่านมา มีนโยบายและแผนงานจากภาครัฐหนุนเสริมตั้งแต่กระบวนการผลิต การแปรรูปและการตลาด เช่น การประชุมเครือข่าย การศึกษาดูงาน การอบรมให้ความรู้จากหน่วยงานในด้านต่าง ๆ เช่น การปลูกข้าวคุณภาพ โดยส่งเสริมให้มีการพัฒนากระบวนการปลูกให้ได้มาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี GAP , การจัดการบัญชีการจัดทำแผนธุรกิจ การตลาดโดยกลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่ได้ทำบันทึกข้อตกลงร่วมกัน (Memorandum of Understanding : MOU) กับโรงสีขนาดใหญ่ที่ได้มาตรฐาน Q เพื่อรับซื้อผลผลิตข้าวจากเกษตรกรแปลงใหญ่ ในปัจจุบันกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงผ่านการรับรองมาตรฐานข้าวปลอดภัย (GAP) แบบกลุ่มแล้ว แต่อย่างไรก็ตามก็ยังพบปัญหาที่สำคัญหลายด้าน คือ ด้านการวางแผนการผลิต ที่ยังไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การวางแผนการด้านการแปรรูป เกษตรกรต้องนำข้าวไปสีขายที่โรงสีขนาดใหญ่ แต่เนื่องจากมีระยะไกล ส่งผลทำให้ต้นทุนในการผลิตสูง อีกทั้งกลุ่มยังไม่มีความพร้อมของสถานที่อุปกรณ์ และความรู้ในการดำเนินการ เช่น โรงสีข้าวชุมชนไม่สามารถใช้ได้เพราะกำลังไฟในการผลิตไม่เพียงพอต่อเครื่องจักร และเครื่องสีข้าวขนาดเล็กก็ไม่เหมาะสมกับการทำในรูปแบบกลุ่มและยังสีข้าวไม่ได้คุณภาพตามที่ต้องการ ลานตากข้าวสามารถจุข้าวได้ประมาณจำกัดและกระจายอยู่ตามวัด ด้านการตลาด กลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่ผลิตข้าวขายให้กับโรงสีที่เข้าร่วมโครงการแต่ได้รับเงินช้าทำให้เกษตรกรไม่มีเงินไปลงทุนใหม่ทำให้เลือกที่จะขายให้กับโรงสีในราคาปกติ เกษตรกรบางรายที่สามารถหาช่องทางการตลาดอื่นซึ่งมีความต้องการข้าวเพื่อการบริโภค(พันธุ์กข. 43 , หอมปทุมธานี) ได้แก่ ผู้บริโภครายย่อยในพื้นที่ ก็จะสามารถขายได้ราคาและได้เงินสดเพื่อนำมาลงทุนหมุนเวียน แต่เมื่อเป็นผู้บริโภคขนาดใหญ่ขึ้น เช่น โรงพยาบาล โรงเรียนในชุมชน ก็จะพบปัญหาเรื่องการเก็บสต็อกข้าวเพราะไม่มีสถานที่เก็บ จำเป็นต้องไปฝากไว้กับโรงสีซึ่งมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น 400 - 500 บาทต่อเดือน ทำให้ต้องตั้งราคาขายสูงกว่าราคาที่ทางโรงเรียนซื้อจากตลาดทั่วไป ส่งผลให้ไม่สามารถแข่งขันในตลาดดังกล่าวและยังไม่สามารถขยายผลไปสู่การจัดการในรูปแบบกลุ่มได้

บทที่ 3

กระบวนการวิจัย

โครงการ กระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีกระบวนการวิจัยที่สำคัญ คือ

วิธีการเก็บข้อมูล

- 1) การศึกษาข้อมูลการผลิตของเกษตรกรเพื่อวางแผนกระบวนการผลิตร่วมกัน
- 2) ศึกษาตลาดข้าวคุณภาพ (ข้าวแบ่ง, ข้าวบริโภค)
- 3) ทบทวนบทเรียนการจัดการผลผลิตและการแปรรูป ปัญหาอุปสรรคที่เจอและวิธีการแก้ไขที่ผ่านมาของกลุ่มนาแปลงใหญ่
- 4) แลกเปลี่ยนความรู้ข้าวครบวงจรทั้งในจังหวัดและนอกจังหวัด
- 5) สรุปละและวิเคราะห์ข้อมูล
- 6) ทดลองปฏิบัติการผลิต การจัดการผลผลิต การตลาด เพื่อหาแนวทางและกระบวนการผลิตข้าวแบบครบวงจรที่เหมาะสมกับกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง

กระบวนการวิจัย

1. ร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครั้งที่ 1

วัน เดือน ปี

วันที่ 4 เมษายน 2562 เวลา 9.00- 12.00 น. สถานที่ ห้องประชุมสำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม

- 1) เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมชุดโครงการสังเคราะห์ความรู้เกษตรปลอดภัย
- 2) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับพื้นที่อื่น ๆ

องค์ประกอบการประชุม

- 1) ทีมวิจัย
- 2) ทีมวิจัยโครงการสังเคราะห์
- 3) ที่ปรึกษาโครงการสังเคราะห์ความรู้
- 4) ทีมศูนย์ประสานงานฯ

กระบวนการพูดคุย/ ผลสรุปจากการดำเนินงาน

1. ชี้แจงการพูดคุย และเป้าหมายการประชุม

นายสันติ จิยะพันธ์ ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวชี้แจงวัตถุประสงค์การพูดคุยในครั้งนี้ โดยการขับเคลื่อนโครงการในครั้งนี้จะดำเนินเป็น ชุดโครงการวิจัยโดยมีคณะทำงาน ด้านนักวิชาการ ตัวแทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเกษตรปลอดภัย เป็นทีมโครงการสังเคราะห์ความรู้การขับเคลื่อนเกษตรปลอดภัย 3 โครงการในระดับพื้นที่ ได้แก่ ตำบลหัวเวียง อำเภอสiena ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา ตำบลหนองปลิง อำเภอนครหลวง

2. แนะนำโครงการ/ กำหนดแผนการทำงานร่วมกัน คณะทำงานศูนย์ประสานงานชี้แจง เป้าหมายการดำเนินงานโครงการย่อย 3 โครงการ ได้แก่

- 1) โครงการกระบวนการจัดการการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัยที่เหมาะสมกับกลุ่มเกษตรกรตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 2) โครงการกระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรแปลงใหญ่ ตำบลหัวเวียง อำเภอสiena จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 3) โครงการ กระบวนการผลิตและการตลาดอาหารคุณภาพที่เหมาะสมกับเกษตรกร ตำบลหนองปลิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4. กำหนดแผนการทำงานร่วมกันภายใต้ชุดโครงการเกษตรปลอดภัย

พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยชี้แจงภาพรวมระยะเวลาโครงการ โดยทำความเข้าใจเงื่อนไขการบริหารงบประมาณโครงการ โดยงบประมาณจะโอนมา 2 งวด โดยแบ่งตามแผนงานงาน 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ต้องทำรายงานความก้าวหน้าเพื่อเบิกจ่าย โดยจะมีเนื้อหาถึงขั้นตอนกระบวนการทำงานตามแผนผลที่เกิดขึ้น และแผนที่จะทดลองปฏิบัติการในพื้นที่ โดยเมื่อส่งรายงานฉบับความก้าวหน้าไปแล้วนั้น ทางสกว.จะโอนงบประมาณงวดที่ 2 มาให้ จะเป็นงบประมาณในการทดลองปฏิบัติการในพื้นที่ โดยแต่ละโครงการจะมีระยะเวลาในการดำเนินการ ตามตาราง

โครงการ	รหัสโครงการ	ระยะเวลา	ระยะเวลาส่งรายงานความก้าวหน้า	ระยะเวลาส่งรายงานฉบับสมบูรณ์
สังเคราะห์ความรู้	RDG62M0010	18 เดือน	31 มีนาคม 2563	31 ธันวาคม 2563
ตำบลหัวเวียง	RDG62M0011	16 เดือน	31 มีนาคม 2563	31 ตุลาคม 2563
ตำบลสวนพริก	RDG62M0012	16 เดือน	29 กุมภาพันธ์ 2563	31 ตุลาคม 2563
ตำบลหนองปลิง	RDG62M0013	15 เดือน	31 มกราคม 2563	30 กันยายน 2563

เนื่องจากเราจะดำเนินการวิจัยภายใต้ชุดโครงการวิจัยเกษตรปลอดภัย จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนการทำงานร่วมกันเป็นระยะ ซึ่งในครั้งนี้จะเป็นเวทีแรกที่มาเจอกัน และเราจะต้องหารือกันว่าโครงการ ทั้ง

3 พื้นที่ จะมีแผนการ เริ่มการดำเนินโครงการในช่วงเดือนไหนบ้าง เนื่องจากล่าช้ามาแล้ว 1 เดือน โดยทีมวิจัยโครงการสังเคราะห์ความรู้ และทีมวิจัยโครงการย่อยได้กำหนดการจัดเวทีในระดับพื้นที่ร่วมกัน ดังนี้

โครงการ	กิจกรรม	วัน/ เวลา
ตำบลสวนพริก	- ชี้แจงโครงการทีมวิจัย / เกษตรกร	ประสานวันอีกครั้ง
ตำบลหนองปลิง	- วางแผนการทำงาน/ กำหนดบทบาททีมวิจัย	7 ก.ย. 62
ตำบลหัวเวียง	- ก.1 ชี้แจงโครงการทีมวิจัย - ก.4 ทบทวนสถานการณ์ตลาดข้าวปลอดภัย	23 ก.ย. 62
โครงการสังเคราะห์ความรู้ และทีมโครงการย่อย	- ออกแบบประเด็นการเก็บข้อมูล - กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 20 คน	7 ต.ค. 62

2. ร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 วัน เดือน ปี

วันที่ 7 ตุลาคม 2562 เวลา 9.00- 12.00 น. สถานที่ ห้องประชุมสวนแก้ว มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

วัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม

- 1) เพื่อร่วมกำหนดประเด็นศึกษาโครงการสังเคราะห์ความรู้เกษตรปลอดภัย
- 2) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับพื้นที่อื่นๆ

องค์ประกอบการประชุม

- 1) ทีมวิจัยตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา
- 2) ทีมวิจัยตำบลหนองปลิง อำเภอนครหลวง
- 3) ทีมวิจัยตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา
- 4) ทีมวิจัยโครงการสังเคราะห์ความรู้เกษตรปลอดภัย

อุปกรณ์ที่ใช้ 1. เอกสารโครงการวิจัย 2. สมุดบันทึกการวิจัย

กระบวนการพูดคุย/ ผลสรุปจากการดำเนินงาน

1. ทำความเข้าใจเป้าหมายการประชุม

นาย นายมานพ ทาจาก หัวหน้ากลุ่มยุทธศาสตร์พัฒนาการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเป็นหัวหน้าโครงการ สังเคราะห์ความรู้เกษตรปลอดภัย กล่าวชี้แจงที่มาที่ไปของการจัดเวที และเป้าหมายการจัดเวทีการประชุมเพื่อให้เครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้มาแลกเปลี่ยนสถานการณ์ในระดับพื้นที่และ ได้ระดมความคิดในการออกแบบประเด็นการเก็บข้อมูลร่วมกัน

2. แลกเปลี่ยนสถานการณ์ในพื้นที่และกระบวนการทำงานของทีมโครงการ

ทีมวิจัยตำบลหัวเวียง เน้นการนำโครงการวิจัยมาขับเคลื่อน เพราะเกษตรกรทำกันอยู่แล้ว แต่เน้นการพัฒนาบริหารกลุ่มให้มีการขับเคลื่อนร่วมกันให้ชัดเจนมากขึ้น เช่น การเก็บข้อมูล การศึกษาหาความรู้ของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มเป้าหมาย มี 14 ราย ต้องมีการวิเคราะห์กลุ่ม(กลุ่มหัวไวใจสู้) และเน้นการจัดระบบของกลุ่มเป้าหมาย ในการขับเคลื่อนร่วมกัน มีทิศทางการทำข้าว กข.43, กข.79 เป็นข้าวนี้สามารถปลูกเพื่อบริโภคได้ แต่เน้นการแบ่งนาเป็น 2 ส่วน คือ ปลูกข้าวคุณภาพ และข้าวแบ่ง เพื่อนำไปสู่การขายในตลาด 2 ระบบ

การจัดการผลผลิตข้าวคุณภาพและข้าวแบ่ง อยู่ในช่วงประสานโรงสีที่ จ.สุพรรณบุรี(ข้าวส่งออก มาเลเซีย , บรูไน) ในเรื่องพันธุ์ข้าวที่ต้องการช่วงเดือนที่ต้องการ จำนวนผลผลิตที่ต้องการ ข้าวคุณภาพ ประสานกับกรมส่งเสริมการเกษตร ในการส่งเสริมการแปรรูป เครื่องสีข้าว ฯลฯ มีโครงการวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ส่งเสริมการทำเรื่องท่องเที่ยวในพื้นที่นาแปลงใหญ่ อาจเป็นช่องทางการขายข้าวได้ด้วย

ทิศทางการทำงาน เน้นการพูดคุยวางแผนร่วมกัน และเน้นกลุ่มที่มีศักยภาพเป็นกลุ่มเริ่มต้นการทำงานครั้งต่อไป การตรวจแปลงนาของสมาชิกกลุ่มเป้าหมาย และจัดระบบการบันทึกข้อมูลของสมาชิกร่วมกัน

3. แบ่งกลุ่มโครงการเพื่อระดมความคิดออกแบบประเด็นการเก็บข้อมูล

ประเด็นการเก็บข้อมูล	แหล่งข้อมูล	วิธีการศึกษาข้อมูล
ข้อมูลการผลิตของเกษตรกร		
1. ข้อมูลการผลิตเกษตรกร - พื้นที่การเพาะปลูก - จำนวนแปลง - พันธุ์ข้าวที่ใช้	- เกษตรกร ทีมวิจัย - ข้อมูลแผนที่จาก เกษตรอำเภอ	- ทีมวิจัย 14 ราย สรุปรูปข้อมูลของตนเอง โดยแบ่งเป็นรอบการผลิต - สรุปรูปข้อมูลพื้นที่เป็นแผนที่ร่วมกัน - (แผนที่ทำมือ / แผนที่นาแปลงใหญ่)
2. ข้อมูลสภาพดินของเกษตรกร	- เกษตรกร 14 ราย	- ทีมวิจัยเก็บดินเตรียมตรวจ เดือน ก.ย. 62 - นัดตรวจสภาพดินร่วมกัน 15 ต.ค. 62
3. ต้นทุนการผลิต ผลผลิตที่ได้ (จำนวนผลผลิต ราคาขาย)	- เกษตรกร 14 ราย	- ทีมวิจัยสรุปรวมต้นทุนรวมค่าแรง และ ผลผลิตที่ได้ (คิดค่าเฉลี่ยแปลงรวม)
4. กระบวนการผลิต และการ	- เกษตรกร 14 ราย	- ทีมวิจัยทำแบบสอบถามตามตารางที่

ประเด็นการเก็บข้อมูล	แหล่งข้อมูล	วิธีการศึกษาข้อมูล
ดูแล		กำหนด - ประชุมทีมวิจัยวิเคราะห์ข้อมูล
5 บทเรียนการจัดการผลผลิตและการแปรรูปที่ผ่านมา(รายบุคคล, รายกลุ่ม) - พื้นที่ตาก (วิธีการ /จำนวนวัน) - สถานที่ตากข้าว - สถานที่เก็บ - การสีข้าว (ปริมาณที่ได้ , แยกพันธุ์ข้าว) - ต้นทุนของกระบวนการแปรรูปผลผลิตทุกขั้นตอน - ปัญหา อุปสรรคที่พบ	- เกษตรกร ทีมวิจัย - กลุ่มนาแปลงใหญ่ - โรงสีใหญ่	- ทีมวิจัย 14 ราย สรุปรูปข้อมูลของตนเอง - ประชุมทีมวิจัยสรุปรูปข้อมูล
6. บทเรียนการปรับตัวของเกษตรกรต่อนโยบายหน่วยงานภาครัฐ - รูปแบบ กระบวนการของหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมการทำเกษตรปลอดภัย - การปรับรอบการผลิตที่เหมาะสมกับการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่	- เกษตรกร ทีมวิจัย	- จัดประชุมถอดบทเรียนเกษตรกร
7. ทักษะ ทักษะ แนวคิด ความต้องการ มุมมองของเกษตรกรในการปรับตัว เข้าสู่ระบบ เกษตรปลอดภัย	- เกษตรกร ทีมวิจัย	

ประเด็นการเก็บข้อมูล	แหล่งข้อมูล	วิธีการศึกษาข้อมูล
8. ตลาดข้าว - ความต้องการผู้บริโภค ครอบครัวยุคใหม่เกษตรกร แปลงใหญ่ - ผลิตภัณฑ์ที่ จากข้าว (การแปรรูป อื่นๆ) - แหล่งจำหน่าย ,ช่องทางการ จำหน่าย - มาตรฐานคุณภาพที่ต้องการ - เงื่อนไข ข้อตกลงการรับซื้อ สินค้า (การจ่ายเงิน , การ ขนส่ง)	- เกษตรกร แปลงใหญ่ - โรงสีใหญ่ - พัฒนาชุมชน - พาณิชย์จังหวัด , อุตสาหกรรม จังหวัด - มหาวิทยาลัย - โรงเรียน - โรงพยาบาล ชุมชน	- ประสานหน่วยงานเพื่อขอข้อมูล

นัดหมายครั้งต่อไป

นัดหมายประชุมทีมวิจัยโดยกำหนดให้จัดประชุมเกษตรกรเพื่อจัดเก็บข้อมูล ในวันที่ 23 กันยายน 2562 สถานที่ บ้านหัวหน้าโครงการ

3. ประชุมทีมวิจัยและเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายทำความเข้าใจโครงการ

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อทบทวนเป้าหมายโครงการร่วมกันให้ชัดเจน
- 2) เพื่อวางแผนการทำงานและออกแบบเครื่องมือการเก็บข้อมูล

องค์ประกอบผู้เข้าร่วมประชุม

- 1) ทีมวิจัย
- 2) ทีมเกษตรกร
- 3) ทีมพี่เลี้ยง

วัน เวลา สถานที่

วันที่ 23 กันยายน 2562 สถานที่ บ้านหัวหน้าโครงการวิจัย

กระบวนการพูดคุย/ ผลสรุปจากการดำเนินงาน

1. ทบทวนเป้าหมายโครงการวิจัยร่วมกัน

หัวหน้าโครงการ กล่าวชี้แจงที่มาที่ไปในการประชุม โดยมีพี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานงานวิจัย เพื่อท้องถิ่น มาร่วมให้ข้อเสนอแนะและทำความเข้าใจการทำวิจัยร่วมกัน โดยทบทวนให้เห็นภาพเป้าหมายโครงการ และกระบวนการบริหารการดำเนินงานวิจัยร่วมกัน ดังนี้

โจทย์วิจัย

กระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรณาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง เป็นอย่างไร
ระยะเวลาโครงการ

16 เดือน เริ่ม 1 กรกฎาคม 2562 – 31 ตุลาคม 2563 โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

- ระยะที่1 ศึกษาค้นหาความรู้ สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล
- ระยะที่ 2 ทดลองปฏิบัติการ สรุปผลความรู้ของชุมชน

งบประมาณ 308,670 บาท โดยจะแบ่งเป็น 2 งวด ตามการส่งรายงาน

- ระยะที่ 1 161,220 บาท (ช่วงเริ่มโครงการ)
- ระยะที่ 2 141,650 บาท (โอนหลังจากส่งรายงานความก้าวหน้า)

การกำหนดบทบาทหน้าที่

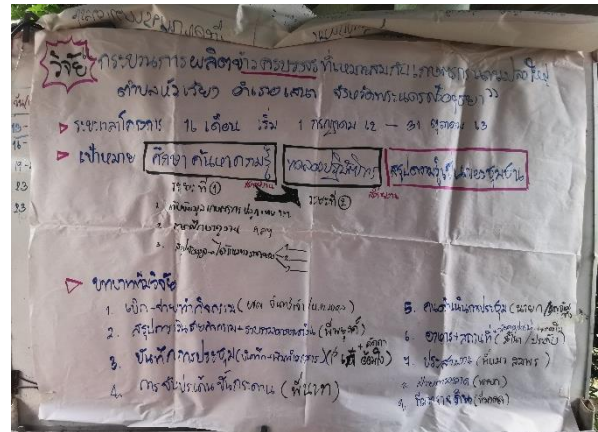
1. เบิกการเงินโครงการ	หัวหน้าโครงการ / ผู้ใหญ่มงคล
2. สรุปเงินกิจกรรม / เอกสารการเงิน	พี่พยุ
3. บันทึกการประชุม	เก๋ ลัดดา อ้อมใจ
4. คนจับประเด็นขึ้นกระดาน	พินาท
5. ผู้ดำเนินการประชุม	นายกอบต.หัวเวียง / ผญ.จันทร์จำว
6. สถานที่ อาหาร วัสดุอุปกรณ์	รัตนา ทองใบ ประดับ
7. ประสานงานทีมวิจัย สมาชิก	พี่แมว สมพร
8. ฝ่ายการตลาด	นายกอบต.หัวเวียง
9. ทีมตรวจดิน	พี่มงคล

2. กำหนดแผนการเก็บข้อมูลเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย

ประเด็นการเก็บข้อมูล	วิธีการเก็บข้อมูล
1. ข้อมูลการผลิตของเกษตรกร	- ทีมวิจัยสรุปข้อมูลสภาพพื้นที่ตนเอง
1.1 พื้นที่การเพาะปลูก	- ทีมวิจัยสรุปข้อมูลสภาพพื้นที่ตนเอง รอบ1, รอบ2 (ขนาดพื้นที่ / จำนวนแปลง/ พันธุ์ข้าวที่ปลูก) - สรุปทำแผนที่ร่วมกัน
1.2 ข้อมูลสภาพดินการเกษตร	- เก็บดินรอตตรวจสภาพ ภายใน ก.ย. 62 - นัดตรวจสภาพดิน 15 ต.ค.62
1.3 ต้นทุนการผลิต / ผลผลิตที่ได้	- ทีมวิจัยสรุปต้นทุน ค่าแรงการผลิต / ผลผลิตที่ได้

	(คิดค่าเฉลี่ยแปลงรวม ○ รอบ 2 เกี่ยว สิงหาคม 2562
--	---

ภาพประกอบกิจกรรม

นัดหมายครั้งต่อไป

ทีมวิจัย นัดตรวจสอบสภาพดิน 15 ต.ค.62 ที่บ้านหัวหน้าโครงการ

4. ศึกษาตลาดข้าวคุณภาพ (ข้าวแบ่ง , ข้าวบริโภค)

วันที่ 25 พฤศจิกายน 2562 เวลา 9.00-12.00 น. ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ (มทร.)

วัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม

- 1) เพื่อศึกษาความต้องการของตลาดข้าวคุณภาพ ชนิด ปริมาณ เวลา มาตรฐานคุณภาพที่ตลาดต้องการของแต่ละตลาด และเงื่อนไขระบบการจัดการของตลาดแต่ละกลุ่ม

องค์ประกอบการประชุม

- 1) ทีมวิจัยตำบลหนองปลิง
- 2) ทีมวิจัยตำบลสวนพริก
- 3) ทีมวิจัยตำบลหัวเวียง
- 4) พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 5) เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย
- 6) ทีมวิจัยโครงการสังเคราะห์ความรู้เกษตรปลอดภัย
- 7) ผู้แทนกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลช้างใหญ่

- 8) ผู้แทนผู้แทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านทับน้ำ
- 9) ผู้แทนนาแปลงใหญ่ปลายกลัด
- 10) ผู้แทนนาแปลงใหญ่สามบัณฑิต
- 11) ผู้แทนตลาดศาลากลาง
- 12) ผู้แทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางซ้าย

อุปกรณ์ที่ใช้ 1. เอกสารโครงการวิจัย 2. สมุดบันทึกการวิจัย

กระบวนการพูดคุย/ ผลสรุปจากการดำเนินงาน

1. แลกเปลี่ยนสถานการณ์การทำเกษตรปลอดภัยในระดับพื้นที่ร่วมกัน
2. แบ่งกลุ่มตามรูปแบบการตลาดของเกษตรกร โดยสามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือ
 - 1) กลุ่มเกษตรกรที่ผลิตด้วยขายด้วย
 - 2) กลุ่มเกษตรกรที่มีตัวแทนกลุ่มรวบรวมและขายให้ภายนอก
 - 3) คนกลางรวบรวมส่งตลาดกลาง หรือห้างค้าปลีก
 - 4) คนกลางรวบรวมส่งบริษัท/โรงงานอุตสาหกรรม

โดยแต่ละกลุ่มร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ เช่น รูปแบบการขายสินค้าหรือผลผลิต ประสบการณ์ในการดำเนินงานของแต่ละกลุ่ม มีกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม ปัญหาอุปสรรคที่พบในแต่ละกลุ่มเป็นอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลในการสังเคราะห์กระบวนการด้านการตลาดของแต่ละกลุ่มตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงจบกระบวนการเป็นอย่างไร ซึ่งกลุ่มเกษตรกรตำบลหัวเวียงอยู่ในกลุ่มที่ 3 คือ 3. คนกลางรวบรวมส่งตลาดกลาง หรือห้างค้าปลีก โดยมีเนื้อหาการแลกเปลี่ยนดังนี้ กลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงมีสมาชิก 52 ราย จำนวน 1,500 ไร่ กลุ่มรวมกันปลูกข้าวเพื่ออุตสาหกรรม โดยรวบรวมขายให้กับโรงสี และสมาชิกอีกส่วนหนึ่งปลูกข้าวเพื่อบริโภคและสีเป็นข้าวสารขาย มีพันธุ์ข้าว กข.41 , กข.43 และกข.79 เริ่มแรกทางกลุ่มมีส่งเสริมการลดต้นทุนการผลิต ไม่ว่าจะเป็นการใช้เชื้อรา สารชีวภัณฑ์ ทำบัญชีครัวเรือน เนื่องจากเกิดวิกฤตข้าวคือราคาข้าวตกต่ำ เกษตรกรอยู่อย่างไม่รู้ตัวตน มีรายได้ปลายมือ ไม่ทราบว่าเหลือหรือขาดทุนเท่าไร ทางกลุ่มจึงเน้นเรื่องการลดต้นทุนการผลิตเพื่อให้สมาชิกอยู่ได้ พอการลดต้นทุนเริ่มเข้มแข็งแล้ว กลุ่มก็ขยับในระดับต่อไปในเรื่องของการตลาด เริ่มแรกให้สมาชิกบางส่วนทำข้าวบริโภคเอง และอีกส่วนหนึ่งขายให้กับโรงสี ซึ่งทางกลุ่มได้หาตลาดโดยไปคุยกับทางโรงสี หากทำข้าวส่งประเทศมาเลเซีย ซึ่งมาเลเซียต้องการคือข้าว กข.79 , กข.43 , พิษณุโลก ซึ่งโรงสีรับซื้อแน่นอน แต่ราคาให้คุยกัันอีกครั้งแต่รับประกันไม่ต่ำกว่าราคาท้องตลาด ปัจจุบันกลุ่มปลูกข้าวและขายเองในพื้นที่ ออกบูชของหน่วยราชการ ขายในหมู่บ้าน การทำการตลาดทางกลุ่มมีแนวคิดที่ว่าสินค้าดีต้องขายได้ ทางกลุ่มมีการศึกษาเรียนรู้ไปพร้อมๆกันกับสมาชิกในกลุ่ม ปัจจุบันกลุ่มไม่มีเงื่อนไขอะไรนอกจากการไม่ใช้สารเคมี การบริหารงานแบบยืดหยุ่น

ผลที่เกิดขึ้น ทำให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้แนวทางการทำการตลาดของแต่ละกลุ่ม และได้ทบทวนการทำตลาดของตนเอง ทำให้เห็นปัจจัย เงื่อนไขในความสำเร็จในการจัดการของกลุ่มผู้ผลิตที่ขายให้ผู้บริโภคโดยตรง

5. ศึกษาข้อมูลกระบวนการผลิตของเกษตรกรร่วมกัน /ปัญหาอุปสรรคที่เจอและวิธีการแก้ไข

วัน เดือน ปี

วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2563 เวลา 9.00- 12.00 น. สถานที่ บ้านหัวหน้าโครงการ

วัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม

- 1) เพื่อให้ได้ข้อมูลกระบวนการผลิตของเกษตรกรสมาชิก ปัญหาอุปสรรคที่เจอ และวิธีการแก้ไข
- 2) เพื่อเกิดการวางแผนการเพาะปลูกร่วมกัน

องค์ประกอบการประชุม

- 1) ทีมวิจัยกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง
- 2) พี่เลี้ยงศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- 3) ทีมวิจัยโครงการสังเคราะห์ความรู้เกษตรปลอดภัย
- 4) เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย 14 คน

อุปกรณ์ที่ใช้ 1. เอกสารโครงการวิจัย 2. สมุดบันทึกการวิจัย

กระบวนการพูดคุย/ ผลสรุปจากการดำเนินงาน

1. แลกเปลี่ยนบทเรียนการผลิตข้าวปลอดภัยของกลุ่มนาแปลงใหญ่

พี่เลี้ยงชวนให้ทีมวิจัยอธิบายและสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่ม แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ การผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย/การตลาด ที่ผ่านมาของกลุ่ม

- 1) การผลิต
 - a. ได้มาตรฐาน GAP แบบกลุ่มจากกรมการข้าวแล้ว
 - b. CP ร่วมตรวจ (ดิน / มาตรฐานการผลิตของกลุ่ม) เพื่อนำไปสู่การขายร่วมในอนาคต
- ปัญหา เกษตรกรยังขาดการจดบันทึก
- 2) การแปรรูป
 - a. ข้าว บริโภค (ข้าวเปลือก) ขายโรงสีที่สุพรรณบุรี
 - b. ข้าวบริโภค (สีเอง) มีเกษตรกรที่นำข้าวมาสีเองและจำหน่ายเอง จำนวน 3 ราย คือ พี่มงคล พี่นาท พี่ประดับ

3) การจำหน่าย /การตลาด

a. ตลาดข้าวเปลือก

- โรงสี เหลียงฮวด จ.สุพรรณบุรี
- สหกรณ์เกษตรช้างใหญ่ ขายข้าวเปลือกพันธุ์ กข.43 หอมปทุม
- ตลาดข้าวCP ต่อสัญญาแบบกลุ่มรายปี ข้าวเปลือกพันธุ์ กข.43 ในพื้นที่ 400 ไร่

b. ตลาดข้าวในชุมชน

- ลูกค้าส่วนใหญ่อยู่ตามบ้านในชุมชนตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา และมีกระจายในบางอำเภอ เช่น อ.ผักไห่ อ.บางบาล
- ใช้วิธีการเก็บข้าว(กข.43) ประมาณ 5 ตัน /ปี เพื่อทยอยสีขาย
- การสีขายจะสีเก็บไว้ 100-200 ถุง/ครั้ง
- จำหน่ายโดยไปส่งที่บ้านลูกค้า
- ราคาขาย มี 2 แบบ คือ แบบไม่ขึ้นถุง คิดราคา 30 บาท/ถุง แบบขึ้นถุง ราคา 35 บาท / ถุง ซึ่งจะมีราคาที่ถูกกว่าท้องตลาดเพราะในตลาดราคาขาย 40 บาท/ถุง

ปัญหาที่พบ

- ขาดเครื่องสีข้าวที่พร้อมในการขายตลาดที่มากขึ้น
- เครื่องสีต้องมีการปรับเอง เกษตรกรต้องมีความรู้เรื่องช่าง

2. ถอดบทเรียนการผลิตข้าวปลอดภัยของเกษตรกรสมาชิก

เกษตรกร	การจัดการ	กลุ่มลูกค้า	วิธีขาย	ปัญหาอุปสรรค
พินาต (กข. 43)	1. ขายข้าวเปลือก 2. สีข้าวขายเอง 2 ตัน 3. สีที่บ้านพินาต / โรงสีชุมชน 4. ข้าวไม่พอมารับซื้อที่กลุ่มแปลงใหญ่	1. ส่งกลุ่มสหกรณ์ ช้างใหญ่ 15 ตัน 2. กลุ่มเพื่อน คนรู้จัก	1. ส่งที่ลานตากข้าว เต็กเฮง 2. ขายเอง 50 บาท/ถุง 3. ขายทางออนไลน์	1. เก็บข้าวไว้ ไม่ได้เยอะ 2. ไม่มีแรงงาน ตากข้าว 3. ขาดอุปกรณ์ สีข้าว ต้อง ยืมคนอื่น
พี่ประดับ	1. ขายโรงสี	1. ส่งโรงสีบุญทวี		

	2. ทำข้างปลูก สীগิน เอง 1 ต้น ใช้ เครื่องมือที่มั่งคด	ขายให้กลุ่มเกษตรกร บริเวณภายใน ครอบครัว		
--	---	---	--	--

จากตาราง ทีมวิจัยจะใช้เป็นแนวทางในการจัดทำแบบฟอร์มออนไลน์ เพื่อสะดวกในการ
จัดระบบข้อมูล โดยจะมีการนัดหมายเพื่อสรุปผลการเก็บข้อมูลอีกครั้ง

นัดหมายครั้งต่อไป

นัดหมายทีมวิจัยนัดหมายเพื่อสรุปข้อมูล โดยจะมีการกำหนดวัน และเวลาอีกครั้ง

6. ประชุมเครือข่ายเกษตรกรปลอดภัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัน เดือน ปี

วันจันทร์ที่ 19 พฤศจิกายน 2562 เวลา 09.00 – 15.00 น. ณ ห้องประชุมสำนักงานสภาเกษตรกร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชั้น 4 อาคารศูนย์ราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม

- 1) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับพื้นที่อื่นๆ
- 2) เพื่อนำเสนอผลความก้าวหน้าการดำเนินงานโครงการวิจัยของพื้นที่

องค์ประกอบผู้เข้าร่วมประชุม

- 1) ทีมวิจัยชุดโครงการสังเคราะห์ความรู้เกษตรกรปลอดภัย
- 2) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.พระนครศรีอยุธยา
- 3) หัวหน้าโครงการวิจัย ตำบลหนองปลิง
- 4) หัวหน้าโครงการวิจัย ตำบลสวนพริก
- 5) หัวหน้าโครงการวิจัย ตำบลหัวเวียง

สถานการณ์การขับเคลื่อนในพื้นที่ตำบลหนองปลิง

สิ่งที่สำคัญคือ เมื่อไหร่ที่ต้นทุนการผลิตสูงจะเกิดสภาวะการขาดทุน การทำเกษตรก็เช่นกัน และสิ่งที่
ต้องมองควบคู่ไปด้วยคือการทำให้สินค้าการเกษตรมีคุณภาพ ทำอย่างไรที่จะทำให้เกษตรกรปรับตัวกันได้
(การลดต้นทุน การแปรรูป) เพื่อให้สามารถอยู่ได้ เพื่อประโยชน์ของตนเอง เช่น เรื่องสุขภาพของตัว
เกษตรกรเอง หนองปลิงที่ผ่านมาประสบปัญหาเรื่องภัยแล้ง ในระยะแรกเราตั้งใจทำเรื่องการตลาดอาหารเพื่อ
สุขภาพ แต่เมื่อประสบภัยแล้ง ก็ต้องมาคุยกัน หาทางปรับตัว เกษตรกรมีวิเคราะหว่าส่วนใหญ่ เกษตรกรปลูก
ผักพื้นบ้าน มีราคาไม่สูง กลุ่มหนองปลิงจึงมีแนวคิดจะปลูกผักสลัดซึ่งเป็นผักเศรษฐกิจซึ่งมีมูลค่ามากกว่าและมี

ตลาดรองรับ และเชิญปราชญ์ด้านนี้คือพี่ยุธ มาเป็นที่ปรึกษาโครงการในเรื่องการปลูก อีกทั้งมีเครือข่าย PGS เป็นกลุ่มที่มีเครือข่ายทั่วประเทศ การวิเคราะห์ยังมองถึงเรื่องชนิดผักสลัด ที่เหมาะสมกับการนำไปบริโภค

ปัญหาที่พบ คือ 1) ระบบการขนส่งให้ที่จำเป็นต้องวางระบบให้เหมาะสม 2) การวางแผนการผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค และประสานให้เกษตรกรตำบลมาช่วยสอนเรื่องการใช้สารชีวภัณฑ์ให้กับเกษตรกร โดยจะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ก่อน

ในสถานการณ์โควิด เห็นความสำคัญในเรื่องความมั่นคงด้านอาหารในครัวเรือน ยกตัวอย่างตนเองนั้นความรู้ในการแปรรูป การปลูกผักชนิดอื่นมาเสริม อีกทั้งผลผลิตทางการเกษตรยังสามารถทำน้ำยาล้างจาน มาใช้ในครัวเรือนได้ และสามารถนำมาสร้างรายได้ในช่วงที่ผ่านมาได้ และอยากส่งเสริมให้ผู้บริโภคทำอาหารกินเองเพื่อความปลอดภัย จะสามารถมาเชื่อมโยงกับ

แนวโน้มในอนาคต มีจำนวนผู้สูงอายุมากขึ้น คนเมืองจะกระจายมาอยู่ต่างจังหวัดมากขึ้น ทำให้ผักเศรษฐกิจ เช่น ผักสลัด อาจสอดคล้องกับความต้องการในอนาคต ปัญหาคือ การดูแลรักษาผลผลิตที่เป็นพืชผัก เพราะมีอายุสั้น

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. สถานการณ์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง มาตรฐานPGS ของหน่วยงานอาจจะต้องมีการปรับให้มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เหมาะกับสถานการณ์ ในแต่ละจังหวัดแต่ละภาค “ตัดเสื้อตามไซส์” เพื่อเปิดให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงมาตรฐานได้มากขึ้น
2. ประเด็นการผลิตข้าว เกษตรกรต้องปรับแนวคิดใหม่เรื่องการผลิตให้มีคุณภาพที่สูงขึ้นเพื่อเพิ่มมูลค่าที่สูงขึ้น เพราะที่ผ่านมาคิดเพียงแค่การผลิตต้องเน้นปริมาณมาก

สันติ : จากการพูดคุยนั้นตำบลหนองปลิงมีการวางแผนเก็บข้อมูลเกษตรกร 15 ราย ที่ผ่านมาในช่วงเดือน มกราคม 2563 มีสถานการณ์แล้ง ทำให้เรื่องการเก็บข้อมูลต้องชะงักลง ประมาณเดือนก.พ.63 จึงเป็นที่มาในเรื่องการวิเคราะห์สถานการณ์ และหาแนวทางในการปรับปรุงแบบวิธีการใหม่ จึงเป็นที่มาในการนำผักเศรษฐกิจ เช่น ผักสลัด กระบี่ เป็นต้น มาปลูก โดยวิเคราะห์พืชที่มีความเหมาะสมกับสภาพอากาศ และมีราคาที่เหมาะสม ในเรื่องทีมสมาชิกที่ปลูกนั้นประเมินจากความสนใจ โดยมีเกษตรกรที่สนใจ 15 ราย เข้าร่วม

อ.กิตติ : จากการทบทวนเอกสาร ทำให้เห็นปัจจัยที่สำคัญ คือ

- การวางแผนการผลิตถ้าเอาเรื่องทัศนคติมาจับ ต้องเอามาตรฐานของตลาดมาจับด้วย เช่น ปลุกพืช กระแสหลักมาเปลี่ยนเป็นปลุกพืชเศรษฐกิจความต้องการของตลาด ในปัจจุบันวิถีคิดการเปลี่ยนทัศนคตินั้น จำเป็นต้องเอาตลาดมาจับเพื่อปรับทัศนคติ
- เรื่องอำนาจการต่อรอง เกิดขึ้นจาก3 ส่วนคือ การมีคุณภาพ มีปริมาณเพียงพอ เกษตรกรต้องมีเงินสำรองเพียงพอ ก็จะทำให้สามารถต่อรองเรื่องราคาได้

ตำบลสวนพริก

พื้นที่ตำบลสวนพริกประสบปัญหาเรื่อง สภาพอากาศแล้ง อุณหภูมิสูงไม่สามารถปลุกพืชได้ดีทำให้ในปัจจุบัน เพิ่ม มาเป็นการเลี้ยงไก่ เป็ด แต่การปลุกผักก็ยังทำอยู่แต่ยังไม่เน้นในสถานการณ์ปัจจุบัน

กระบวนการผลิต ใช้หลักการที่สำคัญคือ ต้นทุนต่ำ คุณภาพดี ส่งมอบตรงเวลา ความพึงพอใจของลูกค้าต้องกลับมา ถึงจะอยู่ได้ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่ปรับจำเป็นต้องใช้หลักการ ทำให้เห็นว่าทำได้ เกษตรกรจึงจะเชื่อมั่น ทิศทางการเกษตรตำบลสวนพริกในปัจจุบัน เน้นการปลุกผักทนทาน ไม่ต้องดูแลมากเพื่อลดต้นทุนการผลิต เน้นการพูดคุยกันง่าย การตลาดเน้นการผลิตเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่ปัญหาที่สำคัญ เกษตรกรยังไม่สามารถวางแผนการผลิตได้ ทำยากเพราะระบบไม่ได้ถูก Setting ไว้ จึงเน้นไปที่การตลาดแทน เน้นการทำงานในกลุ่มเล็ก ๆ จะสามารถควบคุม วางแผนได้ในระดับหนึ่ง

สถานการณ์ด้านการตลาด ถ้าคนในชุมชนบริโภคของในชุมชน เกษตรกรจะสามารถอยู่ได้ บางครั้งมีกระตุกบ้าง แต่ช่วงโควิด จะไม่ขึ้นราคา(120 บาท/ 1 แผง) ทำให้สามารถขยายตลาดได้เพิ่มขึ้นเพราะราคาถูกกว่าที่อื่น (ตลาดอื่น 130-140 บาท / 1 แผง)

รูปแบบการขายของกลุ่ม สมาชิกสามารถขายได้ทั้ง 2 รูปแบบคือ ขายให้พี่เอ่ โดยมีการสื่อสารทางกลุ่ม LINE และสามารถขายได้เองโดยตรง แล้วแต่ว่าผู้บริโภคจะซื้อใคร แต่ตกลงราคาร่วมกัน เน้นการส่งสินค้าให้งานสะดวกกับผู้บริโภค และให้เกษตรกรเรียนรู้การขายของตนเอง

รูปแบบการจัดการกลุ่ม เนื่องจากเป็นกลุ่มเล็กจึงใช้หลักการพูดคุยที่มีความยืดหยุ่นสูง(คนคอเดียวกัน) มีความซื่อสัตย์ การเรียนรู้ไม่เน้นเอกสารเพราะส่วนใหญ่เป็นคนมีอายุ จึงต้องปรับรูปแบบการบริหารจัดการให้พูดคุยให้ความรู้แบบมีความสนุกกับการทำงาน เน้นวัดผลการทำงานที่ OUTCOME เกษตรกร 7 คนของกลุ่ม จึงเป็นต้นแบบในการขยายผลในการปรับเปลี่ยนทัศนคติ

การขยายผลเริ่มไปสู่ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) เน้นการเป็นตัวอย่าง เพื่อปรับทัศนคติแต่ต้องใช้เวลาในการเปลี่ยนแปลง แต่มีการควบคุมการขยายผลเพื่อควบคุมคุณภาพ และราคา มีการเพิ่มการเลี้ยงเป็ด และหาตลาดที่สามารถขายได้เช่น กลุ่มร้านขายขนมหวาน และหาความรู้ใหม่เช่น การทำไข่เค็ม

การขยายกลุ่ม ยังไม่ทำในตอนนี้เพราะต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อน เพราะกลุ่มใหญ่จำเป็นต้องมีกฎระเบียบมารองรับ และต้องมีบทลงโทษกับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามกฎ เพื่อให้สามารถควบคุมกลุ่มได้อย่างมีระบบ (ใช้หลักคิดจากโรงงาน)

แนวโน้มในอนาคต

- ได้ร่วมมือกับอาจารย์สนธยา มทร.สุวรรณภูมิเพื่อพัฒนากระบวนการในการเพาะพันธุ์ไก่เอง เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพอากาศ ในพื้นที่ และเพื่อลดต้นทุนการซื้อแม่พันธุ์จากบริษัทใหญ่ โดยใช้กระบวนการวิจัยมาพัฒนาต่อยอด แต่งานวิจัยต้องสอดคล้องกับบริบทสามารถปรับให้เหมาะสมกับเกษตรกรได้
- กรณีในอนาคต การเลี้ยงไก่มาจำนวนมากในพื้นที่ล้นตลาด ก็เริ่มมีการนำไข่มาแปรรูปเป็นผงโรงข้าว โดยร่วมกับอาจารย์พาขวัญ มทร. เป็นที่ปรึกษา

ข้อเสนออื่นๆ

นักศึกษาที่จะจบใหม่ จำเป็นต้องมีโครงการก่อนจบเพื่อให้สามารถปรับตัวในการทำงานให้สามารถอยู่ได้

ข้อคิดเห็นจากพี่มานพ :

ประเด็นที่น่าสนใจคืออะไรที่ทำให้กลุ่ม น้อยร่วมกันได้และไม่มีการแตกแยก อะไรคือปัจจัยที่ทำให้กลุ่มเล็ก ๆ นี้สามารถขับเคลื่อนไปได้ พี่เอ หัวหน้าโครงการ ปัจจัยที่ทำให้สำเร็จคือ 1 . บ้านอยู่ใกล้กัน (พวกกัน) ทำให้คุยกันง่าย 2 . สามารถพูดคุยปรึกษากันได้ตลอดเวลา 3. สามารถกล่าวตักเตือน ฟังกัน เด็กเตือนผู้ใหญ่ได้ ผู้ใหญ่เตือนเด็กได้ 4. การยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม

ตำบลหัวเวียง

การผลิตข้าว กข.79 รอบธันวาคม - เม.ย.อายุ 115-120 วัน ได้ผลผลิตสูง จึงเป็นที่มาว่านำข้าวพันธุ์นี้มาใช้ในกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ (ข้าวต้นแบบ ให้กรมการข้าว) ร่วมมือกับโรงสีในการรับซื้อ เพื่อทดแทนข้าวหอมมะลิที่ไทยถูกแย่งตลาดไป ข้าว กข.79 มีราคาไม่สูงเกินไป มีรสชาติ ใกล้เคียงกับข้าวหอมมะลิ ในปัจจุบันใส่ปุ๋ยรอบ 2 แล้ว แต่มีข้าว กข.41 ด้วยเพื่อกระจายความเสี่ยงเพราะเป็นข้าวชนิดใหม่ เกษตรกรยังไม่แน่ใจในอายุข้าว

การขายผลผลิตของเกษตรกร ใช้ลาน สกต. (แยกวรเชษฐ์) ในการเก็บ ขายให้โรงสีที่ร่วมโครงการ โดยเน้นให้เข้าสู่ระบบมาตรฐาน GAP ให้มากขึ้น ราคาซื้อโรงสี เป็นไปตามกลไกตลาด แต่บวกให้เพิ่มในกรณีที่มี GAP เพราะโรงสีสามารถส่งออกได้ กลุ่มได้รับการรองรับ GAP ในรูปแบบกลุ่มต่อเนื่อง

การตลาดของกลุ่ม ตลาดข้าวเพื่อการส่งออก มีการแบ่งประเภทของข้าว เช่น ตลาดข้าวแบ่ง ตลาดข้าวบริโภค กรณีที่กลุ่มมีการติดต่อการตลาดกับโรงสีไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง เพื่อให้รู้ความต้องการของโรงสีว่าต้องการข้าวประเภทใดบ้าง และนำข้อมูลมาบริหารจัดการ แบ่งสัดส่วนการผลิตร่วมกันกับสมาชิกเกษตรกรแปลงใหญ่

- ตลาดข้าวแบ่ง ขายให้โรงสี
- ตลาดข้าวคุณภาพเพื่อบริโภค แต่ยังมีสัดส่วนน้อย (ข้าวถุง) กข.43 ขายให้คนในชุมชน / บริโภคเอง ปัญหาที่พบคือ การเก็บ การตาก จำเป็นต้องใช้พื้นที่ทำให้ไม่สามารถผลิตได้จำนวนมาก ใช้โรงสีของสมาชิกกลุ่ม

กระบวนการแปรรูป ยังจำเป็นต้องให้โรงสีใหญ่ เพราะโรงสีชุมชนยังไม่สามารถที่จะดำเนินการได้ ปัญหาที่พบ คือ ไม่มีเครื่องสีข้าวที่เหมาะสม พื้นที่ในการตาก พื้นที่เก็บทำให้ต้องมีการพัฒนาต่อเนื่อง เพราะแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดที่จำเป็นต้องใช้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ เพราะสมาชิกไม่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องนี้

ทิศทางในอนาคต จะทำเรื่องการท่องเที่ยวเกษตร จำเป็นต้องมีการพัฒนาเรื่องบรรจุภัณฑ์

ข้อเสนอต่อ

- ในปัจจุบันกลไกตลาด ตีราคาข้าว กข.79 เป็นข้าวแข็งทำให้ราคาต่ำอยู่ ขอให้หน่วยงานปรับเป็นข้าวบริโภค จึงจะทำให้เกษตรกรสามารถผลิตข้าวให้ได้ และสามารถอยู่ได้
- สนับสนุนโรงสีที่รับซื้อ
- ห้องบรรจุข้าว เพื่อให้ได้มาตรฐาน

อ.กิตติ สรุปประมวลผลจากการนำเสนอ 3 พื้นที่

หนองปลิงใช้ PGS มาร่วม แต่ประเด็นสำคัญคือ การวางแผนการผลิตนั้นสำคัญ แต่ต้องมาปรับทัศนคติของเกษตรกรในเรื่องปลูกเอง กินเอง นั้นอาจไม่เพียงพอ ต้องมาปรับให้เห็นช่องทางการตลาด (การขายเอง เพื่อให้ได้ความรู้ มาช่วยให้เกษตรกรสามารถปรับทัศนคติในการวางแผนการผลิต (การจัดการพื้นที่ กระบวนการดูแล) ในขณะที่เจอปัญหาภัยแล้ง จึงมีการปรับเปลี่ยน มาปลูกพืชชนิดใหม่ ก็สามารถทดลองทำได้ กระบวนการขายให้ผู้บริโภค จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการ เป็นโซน ก็สามารถลดค่าใช้จ่ายในการขนส่งได้ การสื่อสารกับผู้บริโภคเป็นเรื่องที่สำคัญ ให้เข้าใจ

ตำบลสวนพริก เน้นเรื่องความเข้าใจ ใช้ความไว้วางใจ การปฏิบัติที่เป็นต้นแบบได้ สามารถถ่ายทอดความรู้ร่วมกันได้ การปรับเปลี่ยนโดยใช้ PDCA เป็นเรื่องสำคัญ ไม่ได้มองในเรื่องของผู้ผลิตเพียง

อย่างเดียว แต่มองไปถึงเรื่องของผู้บริโภคด้วย กลไกที่เอื้อให้เกิดความสำเร็จ คือ การใช้เทคนิค การดูจับคนในพื้นที่ เช่น การให้อบต. ศูนย์เด็กเล็ก ข้าราชการ เป็นคนซื้อ เพื่อสร้างกำลังใจ และสามารถสื่อสารได้ เทคนิคที่สำคัญของสวนพริก การจัดการตลาด เช่น การลดราคาในช่วงที่สินค้าแพง ก็สามารถสร้างตลาดใหม่ได้ เครือข่ายการตลาด เป็นกลุ่มลักษณะที่มีขนาดเล็ก หัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ที่เป็นคนประสานหน่วยงานภายนอก มีความยืดหยุ่น ไม่มีกฎกติกาที่แน่นอน การประเมินผลด้วยกฎกติกาของรัฐไม่สามารถประเมินได้ จำเป็นต้องมีหน่วยวัดความสำเร็จแบบใหม่ เป็นเรื่องที่น่าสนใจและต้องคิดต่อ แต่จากการวิเคราะห์ความสำเร็จของกลุ่มจากการอธิบาย เป็นเพราะสมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้อยู่แล้ว จึงสามารถยืดหยุ่นได้

ตำบลหัวเวียง ข้าวมีพื้นที่เยอะ(2,000 ไร่) มีผลจำนวนมากในแต่ละรอบ การจัดการเรื่องลานตาก โรงสีเองจึงเป็นเรื่องยาก จึงใช้วิธีการแบ่งพื้นที่การปลูก ปรับวิธีมาติดต่อกับโรงสีเอง แต่ต้องมีการติดตามต่อในเรื่องนี้ต่อไป เช่น การประกันราคารายได้ของสินค้า GAP อาจจะกึ่งเกษตรแบบพันธสัญญา ในส่วนผลิตข้าวเพื่อบริโภคขายเอง อาจจะต้องมาวิเคราะห์ว่า กรณีที่ขายเองการบริหารจัดการจะอยู่ในระดับไหน จึงจะเหมาะสม เช่น ต้นทุนบรรจุภัณฑ์ โรงสี การให้หน่วยงานมาช่วยในเรื่องโรงสีนั้นต้องนำเอามาอยู่ในต้นทุนของกลุ่มด้วยเหมือนกัน

การดำเนินงานเรื่องการเขียนรายงานความก้าวหน้าโครงการ

- ตำบลหัวเวียง ติดตามความก้าวหน้าเรื่องการเก็บข้อมูลสมาชิกเกษตรกร เพื่อสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลเกษตรกร
- ตำบลสวนพริก นัดหมายวันที่ 27 พ.ค. 63 เพื่อประชุมสรุปวิเคราะห์ข้อมูล
- ตำบลหนองปลิง นัดหมายวันที่ 28 พ.ค. 63 เพื่อประชุมทีม ทดลองปฏิบัติการ

ทีมศูนย์ประสานฯ ส่งหวัข้อการเขียนรายงานให้หัวหน้าโครงการ

7. กิจกรรม ประชุมทีมวิจัยวิเคราะห์ข้อมูล

วันที่ 28 ตุลาคม 2563 เวลา 9.00 – 12.00 น. ณ บ้านหัวหน้าโครงการ

เป้าหมายการประชุม

1. เพื่อสรุปข้อมูลที่ได้รับ
2. เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการจัดการ การผลิต การแปรรูป การตลาดของกลุ่มเกษตรกรตำบลหัวเวียง

องค์ประกอบผู้เข้าร่วมประชุม

1. ทีมวิจัย 9 คน
2. ทีมพี่เลี้ยง 3 คน

กระบวนการดำเนินงาน / ผลสรุปจากการดำเนินงาน

ที่เลี้ยงทบทวนเป้าหมายการดำเนินโครงการวิจัย จากโจทย์กระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรณาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดคำตอบว่า ถ้าจะทำข้าวปลอดภัย(ทั้งข้าวแบ่งและข้าวนุ่ม)นั้น การผลิต การแปรรูป และการตลาดที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้นเป็นอย่างไร ซึ่งที่ผ่านมาทีมวิจัยได้วางแผนในการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ และทดลองปฏิบัติการร่วมกันแต่ยังอยู่ในช่วงดำเนินการ ในครั้งนี้จึงจำเป็นต้องนำข้อมูลการผลิตข้าวปลอดภัยของเกษตรกรแต่ละรายมาสรุปและวิเคราะห์ร่วมกัน จากการสอบถามแนวทางการผลิตข้าวปลอดภัยที่ผ่านมาของเกษตรกรนั้น มีรูปแบบวิธีการที่แตกต่างกัน แต่สามารถเห็นผลที่ชัดเจนได้ดังนี้

ผลที่เกิด

1. กระบวนการลดต้นทุนการทำนา

- 1) ลดการใช้เมล็ดพันธุ์ในการหว่าน จากเดิม 25- 30 กก./ไร่ ในปัจจุบันใช้ 20 -22 กก./ไร่
- 2) ลดการใช้สารเคมี การวิเคราะห์ดินใช้ปุ๋ยสั่งตัด และใช้สารชีวภาพ ชีวภัณฑ์ เดิมใช้ ปุ๋ย 50 กก./ไร่ ปัจจุบัน เหลือ 35-40 กก./ไร่ คิดเป็น ไร่ละ 1,000 บาท เหลือ 100 บาท / ไร่ (ลดได้ประมาณ 900 บาท) สามารถลดได้ ประมาณ 50 คน และจากผลการลดสารเคมีสามารถนำไปประกวดได้รางวัลที่ 2 ของจังหวัด
- 3) ใช้นวัตกรรมเครื่องจักรกล เทคโนโลยีเครื่องพ่นยาสามารถใช้ได้ทั้งชีวภัณฑ์และเคมี (ตัดตายข้าวกำจัดวัชพืช) ใช้ช่วงที่คุ่มหญ้าไม่อยู่ ตัดให้ข้าวโปร่งแดดลงโคนข้าว ถูกกว่าแรงงานคน (ใช้แรงงานคน 60 บาท/ไร่ แต่ใช้แรงงานคน 50 บาท /ไร่ ได้ผลงานดีกว่าคน(ผสมยาเองได้มาตรฐานกว่า) สามารถประหยัดเวลาได้ (คนใช้เวลา ครึ่งวัน /60 ไร่ / 10 คน, ใช้เครื่องใช้เวลา 3-4 ชม.) และลดการโดนสารเคมีเข้าร่างกาย

2. กระบวนการจัดการผลผลิต

เกษตรกร	การผลิต	ช่วงเวลาวิธีการ	จำนวนไร่	ผลผลิต /ไร่	การจัดการผลผลิต	การขาย
พื้มงคล	1. ปลุกข้าว กข. 43 2. ปลุกข้าว กข.79 3. ปลุกข้าว กข. 41 <u>ต้นทุน</u>	1. พ.ย.62 - มี.ค.63 2. เม.ย.63 - ส.ค.63 3. เม.ย.63 - ก.ค.63	20 ไร่ 40 ไร่ 10 ไร่	ได้ ข้าวเปลือก 700 กก. ต่อไร่ (49 ตัน) ลงทุนรวม 280,000	แปรรูป ข้าวเปลือก 5 ตัน สี แล้วได้ 3 ตัน (ใช้ เครื่องสี ส่วนตัว)	■ ขายกลุ่มนา แปลงใหญ่ ตำบลหัว เวียง 3,000 กก. X 30 บาท เป็นเงิน

เกษตรกร	การผลิต	ช่วงเวลาวิธีการ	จำนวนไร่	ผลผลิต /ไร่	การจัดการ ผลผลิต	การขาย
	- 4,000 บ./ไร่ - ค่าบริหารจัดการตาก 1000 *5 ตัน = 5000 บาท - ค่าขนย้าย 120บาท/ตัน - ค่าจ้างสี 20 วัน * 500บ. วัน - ค่าน้ำมัน 20 บ. / วัน รวม 2,400 บ. - ค่าบรรจุภัณฑ์ 6,000 บาท			บาท (เฉลี่ย ไร่ละ 4,000 บาท)	ขายข้าวสาร ให้กลุ่ม 30 บาท/กก. (กลุ่มเอาไปขาย 45 บาท /กก.)	90,000 บาท หรือได้กำไรตันละ 14,000 บาท ■ ขายโรงสี เอกชน 44 ตัน (8,000 บ./ ตัน) ขายได้เงิน รวม 352,000 บาท ได้กำไรรวม เป็นเงินทั้งสิ้น 176,000 บ. หรือได้กำไรตันละ 4,000 บาท

ผลการวิเคราะห์

- จากการวิเคราะห์เห็นว่า การขายข้าวเองนั้นได้ราคาที่สูงกว่า แต่ปัญหาคือการตลาดข้าวที่สีเองนั้นยังไม่มีมากนักจึงยังไม่สามารถที่จะขยายการผลิตได้
- การจัดเก็บข้าวเปลือกไม่สามารถเก็บได้มาก เพราะเก็บในบ้าน
- การสีข้าวคุณภาพข้าวยังไม่ดีเท่าที่ควร ไม่สามารถคัดแยกได้
- รัฐบาล ต้องสนับสนุนพื้นที่รวมศูนย์กลางการผลิต เช่น ลานตากข้าว ยุ้งฉาง เครื่องสีข้าวคัดแยกข้าว

จากการวิเคราะห์การจัดการผลผลิตที่ผ่านมาของเกษตรกรนั้น ทำให้เห็นผลที่เกิดขึ้น และมีข้อเปรียบเทียบเรื่องราคาในการจำหน่าย ทั้งนี้จำเป็นต้องมีกระบวนการในการวิเคราะห์เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายแต่ละคน เพื่อให้เห็นปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อกระบวนการจัดการผลผลิต

ข้อเสนอเพิ่มเติม

1. ธกส. ควรนำข้าวจากเกษตรกรแปลงใหญ่ ไปช่วยขายด้วย
2. ที่ผ่านมานายกเคยคุยกับผู้ว่าเรื่องตลาดข้าว โรงพยาบาลใช้วิธีการประมูลทำให้กลุ่มเกษตรกร ไม่สามารถเข้าถึงได้
3. ต้องมีเวทีในการประชุมร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ เพื่อหาทิศทาง การขับเคลื่อนนโยบาย โดยใช้เวลาที่ทดลองคุยกับหน่วยงานดู ในช่วงเวลาที่เหลือ 2 เดือน โดยอาจจะประเมินให้เห็นว่าเราจะสามารถส่งข้าวให้ได้ประมาณเท่าไร ทั้งการผลิต และกระบวนการแปรรูป

4. กิจกรรม ประชุมทีมวิจัยวิเคราะห์ข้อมูล

วันที่ 25 พฤศจิกายน 63 เวลา 9.00 – 12.00 น. ณ บ้านหัวหน้าโครงการ

เป้าหมายการประชุม

1. เพื่อสรุปข้อมูลที่ได้รับ
2. เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการจัดการ การผลิต การแปรรูป การตลาดของกลุ่มเกษตรกรตำบลหัวเวียง

องค์ประกอบผู้เข้าร่วมประชุม

1. ทีมวิจัย 9 คน
2. ทีมพี่เลี้ยง 3 คน

กระบวนการดำเนินงาน / ผลสรุปจากการดำเนินงาน

จากการถอดบทเรียนการจัดการผลผลิตที่ผ่านมา สาเหตุที่เกษตรกรไม่สามารถที่จะผลิตข้าวสารเองได้ ทั้งที่มีกำไรมากกว่า เนื่องจากตลาดเรามีน้อย เกษตรกรต้องใช้เวลาในการทยอยขาย การเก็บข้าวสารไว้ จำเป็นต้องมีทุนหมุนเวียนรับซื้อข้าวจากเกษตรกร เนื่องจากเมื่อเกษตรกรเก็บเกี่ยวผลผลิตจะต้องรับเงินไปชำระหนี้สถาบันการเงิน เช่น ธกส. สหกรณ์การเกษตร

ปัจจัยที่ส่งผลต่อตลาดข้าวสารปลอดภัย

1. ต้องมีตลาดที่แน่นอน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล โรงงานอุตสาหกรรม หรือกลุ่มบริโภคในเมือง จะทำให้เกษตรกรคาดการณ์จำนวนความต้องการผู้บริโภค และสามารถจัดการระบบการผลิตแปรรูปของตนเองได้
2. เกษตรกรต้องมีเงินทุนหมุนเวียนเพราะเกษตรกรต้องนำเงินไปชำระเงินกู้ เช่น หนี้ธกส.ในแต่ละรอบการผลิต
3. การขนส่งออนไลน์ ผลิตภัณฑ์ข้าวมีน้ำหนักสูง ค่าใช้จ่ายในการขนส่งสูงกว่าราคาข้าวทำให้ไม่สามารถทำการตลาดได้อย่างต่อเนื่อง

การวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค

ด้านการผลิต

1. ภัยธรรมชาติเป็นปัจจัยที่ส่งผลทำให้ผลผลิตสูงหรือต่ำ ระยะเวลาการปลูกข้าวคุณภาพ
 - a. รอบ 1 ธันวาคม - เมษายน เสี่ยงแล้ง เสี่ยงแมลง
 - b. รอบ 2 เดือนพฤษภาคม - 15 กันยายน เป็นฤดูกาลที่มีความผันผวนสูง เสี่ยงเรื่องฝน พายุ และน้ำจะเข้าทุ่ง การรับมือ หัวเวียงยังมีระบบน้ำธรรมชาติที่จะสามารถนำมาใช้ได้
2. การเลือกสายพันธุ์ ต้องเลือกให้เหมาะสมกับ ฤดูกาลผลิต
 - a. ข้าวคุณภาพ ทำฤดูกาล ที่ 1 ดีกว่า (กข.79) แต่จะไม่สามารถปลูกรอบ 2 ได้เพราะข้าวยืดอายุ เสี่ยงลม เสี่ยงน้ำ (ฝนมาก ลมมากข้าวจะยืดอายุ) ทำให้เกษตรกรไม่สามารถทำข้าวคุณภาพได้ทั้ง 2 ฤดูกาลผลิต สภาพอากาศมีผลต่อ กข.43
 - b. การปลูกข้าวคุณภาพ (กข.79) ต้องดูพื้นที่ กรณีพื้นที่อื่นปลูกได้ เพราะน้ำไม่ท่วมถึง แต่พื้นที่รับน้ำจะไม่สามารถทำได้ เพราะเสี่ยงเรื่องน้ำ

ด้านการเก็บเกี่ยวผลผลิต และหลังเก็บเกี่ยว

1. การตากข้าว ใช้วิธีการตากที่ลานวัด
2. การเก็บไว้ในบ้านหนูจะมากินทำให้เสียหาย
3. ข้อเสนอ ต้องมีพื้นที่ในการตาก แต่จำเป็นต้องคำนวณจำนวนความต้องการของตลาด ก็จะสามารถทำให้เกษตรกรควบคุมและคำนวณพื้นที่ จำนวนข้าวมาให้

ด้านการตลาด

1. ตลาดโรงสี มีราคาที่ผันแปร
2. เสนอ อาจจัดเวทีหารือพูดคุยในระดับพื้นที่ และในระดับจังหวัด โดยเชิญ โรงพยาบาล โรงงานมาหารือร่วมกัน โดยมีทีมสังเคราะห์เป็นตัวประสานให้
3. การขายข้าวคุณภาพ คนในชุมชนจะยังไม่ค่อยเชื่อใจคุณภาพ

แนวทางการทดลองการปฏิบัติการ

1. การปรับปรุงเครื่องสีข้าว งบประมาณการซ่อมบำรุง 15,000 บาท (สามารถทำได้ทันที)
 - a. วันที่ 27 พ.ย. 63 ช่วงเช้า เริ่มลงมือปรับปรุงเครื่องสีข้าว
2. จัดเวทีคุยกับโรงเรียน เพื่อหาแนวทางการรับซื้อข้าวในอนาคต (ช่วง ธันวาคม)
 - a. ขยายกระสอบ 30 บาท/กก.
 - b. ขายเป็นถุง 1 กก.
3. ทดลองการขายในตลาดออนไลน์ ตลาดปื้มน้ำมันปตท. (โครงการเกษตรกรและสหกรณ์)
4. ติดต่อบั้มน้ำมัน เจริญขอพื้นที่ขายให้กับ ปตท.บางนมโค
5. เกษตรกรทำข้าวบริโภคเอง
6. ทำข้อมูลเส้นทางการผลิต เพื่อสร้างความเชื่อมั่นผู้บริโภค

บทที่ 4

ผลการดำเนินงานวิจัย

โครงการกระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง มีวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ระบบการจัดการผลผลิตและการแปรรูปข้าวคุณภาพของเกษตรกรตำบลหัวเวียง 2) เพื่อศึกษาการตลาดข้าวปลอดภัยของกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง 3) เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงในการจัดการผลผลิต การแปรรูปข้าว และการตลาดข้าวคุณภาพ

1. ระบบการจัดการผลผลิตและการแปรรูปข้าวคุณภาพของเกษตรกรตำบลหัวเวียง

เกษตรกรส่วนใหญ่ในตำบลหัวเวียงประกอบอาชีพทำนา ทำนาปรังปีละ 2 ครั้ง ผลผลิตข้าวโดยทั่วไปเป็นข้าวอายุสั้น จำพวกข้าวแบ่งซึ่งมีคุณภาพต่ำสำหรับป้อนโรงสีเพื่อการส่งออก เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตสูงเนื่องจากใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการทำนาเพื่อให้ได้ผลผลิตมาก และยังขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้สารเคมีอย่างถูกต้องและเหมาะสมตามหลักวิชาการ

ปี 2559 รัฐบาลมีนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ กลุ่มเกษตรกรตำบลหัวเวียงได้เข้าร่วมโครงการและรวมตัวเกษตรกรที่ต้องการทำนาแปลงใหญ่จำนวน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านกระทุ่ม ตำบลลาดงา และตำบลหัวเวียง มีพื้นที่แปลงนาที่เข้าร่วม 1,000 ไร่ ต่อมาขยายพื้นที่แปลงใหญ่ เป็น 3,000 ไร่ โดยมีจำนวนสมาชิกเพิ่มเป็น 200 คน ส่งผลทำให้เกิดการบริหารจัดการยากขึ้น การประสานให้เกิดการพูดคุยแต่ละครั้งทำได้ยากต่อการติดตามเนื่องจากจำนวนสมาชิกมีขนาดใหญ่เกินไป ในปี 2560 กรรมการนาแปลงใหญ่ได้ลงมติให้ลดจำนวนแปลงนาลง เหลือ 1,500 ไร่ มีสมาชิกจำนวน 53 ราย เพื่อสะดวกต่อการบริหารโครงการ จากการวิเคราะห์ศักยภาพของเกษตรกรสมาชิกรวมมี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 เกษตรกรที่สามารถเปลี่ยนการผลิตเป็นเกษตรปลอดภัยได้ จำนวน 14 ราย กลุ่มที่ 2 เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนการผลิตตามสถานการณ์ จำนวน 10 ราย กลุ่มที่ 3 เกษตรกรที่ใช้สารเคมีเป็นหลัก จำนวน 29 ราย

ที่ผ่านมามีนโยบายและแผนงานจากภาครัฐหนุนเสริมตั้งแต่กระบวนการผลิต การแปรรูปและการตลาด เช่น การประชุมเครือข่าย การศึกษาดูงาน การอบรมให้ความรู้จากหน่วยงานในด้านต่าง ๆ เช่น การปลูกข้าวคุณภาพ โดยส่งเสริมให้มีการพัฒนากระบวนการปลูกให้ได้มาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี GAP , การจัดการบัญชีการจัดทำแผนธุรกิจ การตลาดโดยกลุ่มเกษตรแปลงใหญ่ได้ทำบันทึกข้อตกลงร่วมกัน (Memorandum of Understanding : MOU) กับโรงสีขนาดใหญ่ที่ได้มาตรฐาน Q เพื่อรับซื้อผลผลิตข้าวจากเกษตรกรแปลงใหญ่ ในปัจจุบันกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงผ่านการรับรองมาตรฐานข้าวปลอดภัย

(GAP)แบบกลุ่มแล้ว แต่อย่างไรก็ตามก็ยังพบปัญหาที่สำคัญหลายด้าน คือ ด้านการวางแผนการผลิต ที่ยังไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การวางแผนการด้านการแปรรูป เกษตรต้องนำข้าวไปสีขายที่โรงสีขนาดใหญ่ แต่เนื่องจากมีระยะไกล ส่งผลทำให้ต้นทุนในการผลิตสูง อีกทั้งกลุ่มยังไม่มีความพร้อมของสถานที่อุปกรณ์ และความรู้ในการดำเนินการ เช่น โรงสีข้าวชุมชนไม่สามารถใช้ได้เพราะกำลังไฟในการผลิตไม่เพียงพอต่อเครื่องจักร และเครื่องสีข้าวขนาดเล็กก็ไม่เหมาะสมกับการทำในรูปแบบกลุ่มและยังสีข้าวไม่ได้คุณภาพตามที่ต้องการ ลานตากข้าวสามารถจุข้าวได้ประมาณจำกัดและกระจายอยู่ตามวัด ด้านการตลาด กลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่ผลิตข้าวขายให้กับโรงสีที่เข้าร่วมโครงการแต่ได้รับเงินช้าทำให้เกษตรกรไม่มีเงินไปลงทุนใหม่ทำให้เลือกที่จะขายให้กับโรงสีในราคาปกติ เกษตรกรบางรายที่สามารถหาช่องทางการตลาดอื่นซึ่งมีความต้องการข้าวเพื่อการบริโภค(พันธุ์กข. 43 , หอมปทุมธานี) ได้แก่ ผู้บริโภครายย่อยในพื้นที่ ก็จะสามารถขายได้ราคาและได้เงินสดเพื่อนำมาลงทุนหมุนเวียน แต่เมื่อเป็นผู้บริโภคขนาดใหญ่ขึ้น เช่น โรงพยาบาล โรงเรียนในชุมชน ก็จะพบปัญหาเรื่องการเก็บสต็อกข้าวเพราะไม่มีสถานที่เก็บ จำเป็นต้องไปฝากไว้กับโรงสีซึ่งมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น 400 - 500 บาทต่อเดือน ทำให้ต้องตั้งราคาขายสูงกว่าราคาที่ทางโรงเรียนซื้อจากตลาดทั่วไป ส่งผลให้ไม่สามารถแข่งขันในตลาดดังกล่าวและยังไม่สามารถขยายผลไปสู่การจัดการในรูปแบบกลุ่มได้

การศึกษากระบวนการผลิตข้าวครบวงจรที่เหมาะสมกับเกษตรกรแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงเริ่มจากกลุ่มเกษตรกรที่มีความพร้อม จำนวน 14 ราย ที่สามารถเปลี่ยนการผลิตเป็นเกษตรปลอดภัยGAPได้แล้ว เน้นการจัดระบบของกลุ่มเป้าหมายในการขับเคลื่อนร่วมกัน มีทิศทางการทำข้าว กข.43, กข.79 เป็นข้าว نیمสามารถปลูกเพื่อบริโภคได้ ขณะเดียวกันก็ยังคงปลูกข้าวแบ่งเพื่อการส่งออก โดยมีการแบ่งพื้นที่นาเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งยังปลูกข้าวข้าวแบ่ง แต่ใช้กระบวนการผลิตแบบปลอดภัยเพื่อลดต้นทุนการผลิต และแบ่งพื้นที่อีกส่วนหนึ่งปลูกข้าวคุณภาพ เพื่อนำไปสู่การขายในตลาด 2 ระบบ การจัดการผลผลิตข้าวแบ่งยังคงจำหน่ายกับโรงสีทั่วไป ในส่วนข้าวคุณภาพอยู่ในช่วงประสานโรงสีที่ จ.สุพรรณบุรี (ข้าวส่งออก มาเลเซีย บรูไน) ในเรื่องพันธุ์ข้าวที่ต้องการช่วงเดือนที่ต้องการ จำนวนผลผลิตที่ต้องการ ส่วนการแปรรูปข้าวคุณภาพ ประสานกับกรมส่งเสริมการเกษตร ในการส่งเสริมการแปรรูป เครื่องสีข้าว ฯลฯ การผลิตข้าว กข.79 รอบ ธันวาคม - เม.ย.อายุ 115-120 วัน ได้ผลผลิตสูง จึงเป็นที่มาว่านำข้าวพันธุ์นี้มาใช้ในกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ (ข้าวต้นแบบ กรมการข้าว) ร่วมมือกับโรงสีในการรับซื้อ เพื่อทดแทนข้าวหอมมะลิที่ไทยถูกแย่งตลาดไป ข้าวกข.79 มีราคาไม่สูงเกินไป มีรสชาติ ใกล้เคียงกับข้าวหอมมะลิ ในปัจจุบันใส่ปุ๋ยรอบ 2 แล้ว และมีข้าว กข.41 ด้วยเพื่อกระจายความเสี่ยงเพราะเป็นข้าวชนิดใหม่ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่แน่ใจในอายุข้าว

กระบวนการผลิตข้าวปลอดภัยและการลดต้นทุนการทำนา

กลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงได้ยกระดับการผลิตสมาชิกจนได้รับมาตรฐานGAP (แบบกลุ่ม) จากกรมการข้าวแล้ว โดยมีกระบวนการจัดการการผลิตที่สำคัญ ได้แก่

- 1) ลดการใช้เมล็ดพันธุ์ในการหว่าน จากเดิม 25- 30 กก./ไร่ ในปัจจุบันใช้ 20 -22 กก./ไร่
- 2) ลดการใช้สารเคมี การวิเคราะห์ดินใช้ปุ๋ยสั่งตัด และใช้สารชีวภาพ ชีวภัณฑ์ เดิมใช้ ปุ๋ย 50 กก./ไร่ ปัจจุบัน เหลือ 35-40 กก./ไร่ คิดเป็น ไร่ละ 1,000 บาท เหลือ 100 บาท / ไร่ (ลดได้ประมาณ 900 บาท) สามารถลดได้ ประมาณ 50 คน และจากผลการลดสารเคมีสามารถนำไปประกวดได้ รางวัลที่ 2 ของจังหวัด
- 3) ใช้นวัตกรรมเครื่องจักรกล เทคโนโลยีเครื่องพ่นยาสามารถใช้ได้ทั้งชีวภัณฑ์และเคมี (ตัดตายข้าวกำจัดวัชพืช) ใช้ช่วงที่คุ่มหญ้าไม่อยู่ ตัดให้ข้าวโปร่งแดดลงโคนข้าว ถูกกว่าแรงงานคน (ใช้แรงงานคน 60 บาท/ไร่ แต่ใช้แรงงานคน 50 บาท /ไร่ ได้ผลงานดีกว่าคน(ผสมยาเองได้มาตรฐานกว่า) สามารถประหยัดเวลาได้ (คนใช้เวลา ครึ่งวัน /60 ไร่ / 10 คน, ใช้เครื่องใช้เวลา 3-4 ชม.) และลดการโดนสารเคมีเข้าร่างกาย

ปัญหาอุปสรรคด้านการผลิต

- 1) ภัยธรรมชาติเป็นปัจจัยที่ส่งผลทำให้ผลผลิตสูงหรือต่ำ ระยะเวลาการปลูกข้าวคุณภาพ
 - a. รอบ 1 ธันวาคม - เมษายน เสี่ยงแล้ง เสี่ยงแมลง
 - b. รอบ 2 เดือนพฤษภาคม – 15 กันยายน เป็นฤดูกาลที่มีความผันผวนสูง เสี่ยงเรื่องฝน พายุ และน้ำจะเข้าทุ่ง การเตรียมรับมือ หัวเวียงยังมีระบบน้ำธรรมชาติที่จะสามารถนำมาใช้ได้
- 2) การเลือกสายพันธุ์ ต้องเลือกให้เหมาะสมกับฤดูกาลผลิต
 - a. ข้าวคุณภาพ ทำฤดูกาลที่ 1 ดีกว่า (กข.79) แต่จะไม่สามารถปลูกรอบสองได้เพราะข้าวยืดอายุ เสี่ยงลม เสี่ยงน้ำ (ฝนมาก ฝนมากข้าวจะยืดอายุ) ทำให้เกษตรกรไม่สามารถทำข้าวคุณภาพได้ทั้ง 2 ฤดูกาลผลิต สภาพอากาศมีผลต่อกข.43
 - b. การปลูกข้าวคุณภาพ (กข.79) ต้องดูพื้นที่ กรณีพื้นที่อื่นปลูกได้เพราะน้ำไม่ท่วมถึง แต่พื้นที่รับน้ำจะไม่สามารถทำได้ เพราะเสี่ยงเรื่องน้ำ

การจัดการผลผลิตหลังเก็บเกี่ยว

1. การตากข้าว ใช้วิธีการตากที่ลานวัด
2. การเก็บข้าวเปลือกจะเก็บไว้ในบ้าน แต่ก็มีปัญหาหนูมากัดกินทำให้ข้าวเสียหาย
3. ด้านการแปรรูป ข้าวบริโภค (แปรรูปสีเอง) มีเกษตรกรที่นำข้าวมาสีเองและจำหน่ายเอง (จำนวน 3 ราย) ได้แก่ พี่มิ่งคล พี่นาท พี่ประดับ

ตัวอย่างการจัดการผลผลิตข้าวคุณภาพ นายมงคล คุ่มครอง

เกษตรกร	พันธุ์ข้าว	ช่วงเวลา	จำนวนไร่	ผลผลิต /ไร่	การจัดการผลผลิต	การขาย

เกษตรกร	พันธุ์ข้าว	ช่วงเวลา	จำนวนไร่	ผลผลิต /ไร่	การจัดการ ผลผลิต	การขาย
นายมงคล	1. ปลุกข้าว กข. 43 2. ปลุกข้าว กข.79 3. ปลุกข้าว กข. 41	1. พ.ย.62 - มี.ค.63 2. เม.ย.63 - ส.ค.63 3. เม.ย.63 - ก.ค.63	20 ไร่ 40 ไร่ 10 ไร่	ได้ ข้าวเปลือก 700 กก. ต่อไร่ (49 ตัน) ต้นทุนการ ผลิตรวม 280,000 บาท (เฉลี่ย ไร่ละ 4,000 บาท)	แปรรูป ข้าวเปลือก 5 ตัน สี แล้วได้ 3 ตัน (ใช้ เครื่องสี ส่วนตัว) <u>ต้นทุน</u> - กก.ละ 5.71 บาท = 28,550 บาท - ค่าบริหาร จัดการตาก 1,000 *5 ตัน = 5,000บาท - ค่าขนย้าย 120บาท/ ตัน - ค่าจ้างสี 20 วัน * 500บ./วัน - ค่าน้ำมัน 20 บ./ วัน รวม 400 บ. ค่าบรรจุ ภัณฑ์ 6,000 บาท (ขายเป็น	■ ขายกลุ่มนา แปลงใหญ่ ตำบลหัว เวียง 3,000 กก.* 30 บาท เป็นเงิน 90,000 บาท หรือได้ กำไรต้นละ 7,890 บาท ■ ขายโรงสี เอกชน 44 ตัน (8,000 บ./ ตัน) ขายได้เงิน รวม 352,000 บาท ได้กำไรรวม เป็นเงิน ทั้งสิ้น 100,760 บ. หรือได้กำไร ต้นละ 2,290 บาท

เกษตรกร	พันธุ์ข้าว	ช่วงเวลา	จำนวนไร่	ผลผลิต /ไร่	การจัดการ ผลผลิต	การขาย
					ข้าวสารให้ กลุ่ม 30 บาท/กก. กลุ่มฯเอาไป ขาย 45 บาท /กก.)	

จากวิเคราะห์เห็นว่า การขายข้าวสารเองนั้นได้กำไรที่สูงกว่า แต่ปัญหาคือการตลาดข้าวที่สีขายเอง นั้นยังไม่มีมากนักจึงยังไม่สามารถที่จะขยายการผลิตข้าวสารได้ นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่จัดเก็บข้าวเปลือก ไม่สามารถเก็บได้มาก เพราะเก็บในบ้าน และการสีข้าวคุณภาพข้าวยังไม่ดีเท่าที่ควร ไม่สามารถคัดแยกสิ่งปนเปื้อนได้

การแปรรูปข้าวคุณภาพของกลุ่มนาแปลงใหญ่จึงยังจำเป็นต้องให้โรงสีใหญ่ เพราะโรงสีชุมชนยังไม่สามารถที่จะดำเนินการได้ ปัญหาที่พบ คือ ไม่มีเครื่องสีข้าวที่เหมาะสม ปัญหาพื้นที่ในการตาก พื้นที่เก็บข้าว ทำให้ยังต้องมีการพัฒนาต่อเนื่อง เพราะแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดที่จำเป็นต้องใช้เวลาและประสบการณ์ในการเรียนรู้ และสมาชิกยังไม่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องนี้

2. การตลาดข้าวปลอดภัยของกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง

การจำหน่าย/การตลาดข้าวคุณภาพ

ก. ตลาดข้าวเปลือก (ข้าวบริโภคน)

- โรงสีเหลียงฮวด จ.สุพรรณบุรี
- สหกรณ์เกษตรช้างใหญ่ ขายข้าวเปลือกพันธุ์ กข.43 หอมปทุม
- ตลาดข้าวCP ต่อสัญญาแบบกลุ่มรายปี ข้าวเปลือกพันธุ์ กข.43 ในพื้นที่ 400 ไร่

ข. ตลาดข้าวสาร (ข้าวบริโภคน) ในชุมชน

- ลูกค้าส่วนใหญ่อยู่ตามบ้านในชุมชนตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา และมีกระจายในบางอำเภอ เช่น อ.ผักไห่ อ.บางบาล
- ใช้วิธีการเก็บข้าว(กข.43) ประมาณ 5 ตัน /ปี เพื่อทยอยสีขาย
- การสีขายจะสีเก็บไว้ 100-200 ถุง/ครั้ง
- จำหน่ายโดยไปส่งที่บ้านลูกค้า

- ราคาขาย มี 2 แบบ คือ แบบไม่ขึ้นถุง คิดราคา 30 บาท/ถุง แบบขึ้นถุง ราคา 35 บาท / ถุง ซึ่งจะมีราคาที่สูงกว่าท้องตลาดเพราะในตลาดราคาขาย 40 บาท/ถุง

ปัญหาที่พบ

- ขาดเครื่องสีข้าวที่พร้อมในการขายตลาดที่มากขึ้น
- เครื่องสีต้องมีการปรับเอง เกษตรกรยังขาดความรู้เรื่องช่างและการบริหารจัดการโรงสี

การขายผลผลิตของเกษตรกร ใช้ลาน สกต. (แยกวรเชษฐ์) ในการรวบรวมผลผลิตเพื่อขายให้โรงสีที่ร่วมโครงการ โดยเน้นให้เข้าสู่ระบบมาตรฐาน GAP ให้มากขึ้น ราคาซื้อโรงสีเป็นไปตามกลไกตลาด แต่บวกให้เพิ่มในกรณีที่มี GAP เพราะโรงสีสามารถส่งออกได้ ซึ่งทางกลุ่มได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP ในรูปแบบกลุ่มต่อเนื่อง

การตลาดข้าวปลอดภัยของกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง แบ่งประเภทของตลาดข้าวได้ 3 รูปแบบ ได้แก่

- 1) ตลาดข้าวแบ่ง ข้าวเพื่อการส่งออก เป็นข้าวที่ขายให้โรงสีทั่วไปในพื้นที่
- 2) ตลาดข้าวคุณภาพ (ข้าวเปลือก) กลุ่มมีการติดต่อกับโรงสีไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง เพื่อให้รู้ความต้องการของโรงสีว่าต้องการข้าวประเภทใดบ้าง และนำข้อมูลมาบริหารจัดการ แบ่งสัดส่วนการผลิตร่วมกันกับสมาชิกเกษตรกรนาแปลงใหญ่
- 3) ตลาดข้าวคุณภาพเพื่อบริโภคที่สีจำหน่ายเอง(ข้าวถุง) ยังมีสัดส่วนน้อย เช่น กข.43 ขายให้คนในชุมชน และบริโภคเอง ปัญหาที่พบคือ การเก็บ การตาก จำเป็นต้องใช้พื้นที่ทำให้ไม่สามารถผลิตได้จำนวนมาก ใช้โรงสีของสมาชิกกลุ่ม และในอนาคตกลุ่มฯจะทำเรื่องการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำเป็นต้องมีการพัฒนาเรื่องบรรจุภัณฑ์

ข้อเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐ

- ในปัจจุบันกลไกตลาด ตีราคาข้าว กข.79 เป็นข้าวแข็ง ทำให้ราคายังต่ำอยู่ ขอให้หน่วยงานปรับเป็นข้าวบริโภค จึงจะทำให้เกษตรกรสามารถผลิตข้าวให้ได้ และสามารถอยู่ได้
- สนับสนุนโรงสีที่รับซื้อข้าวปลอดภัย
- สนับสนุนห้องบรรจุข้าว เพื่อให้ได้มาตรฐาน

3. ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงในการจัดการผลผลิต การแปรรูปข้าว และการตลาดข้าวคุณภาพ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อตลาดข้าวสารปลอดภัยครบวงจร

- 1) ต้องมีตลาดที่แน่นอน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล โรงงานอุตสาหกรรม หรือกลุ่มผู้บริโภคในเมือง จะทำให้เกษตรกรคาดการณ์ปริมาณความต้องการผู้บริโภค และสามารถจัดการระบบการผลิตแปรรูปของตนเองได้
- 2) ทุนหมุนเวียน เกษตรกรต้องมีเงินทุนหมุนเวียนในการรับซื้อผลผลิตหลังการเก็บเกี่ยวข้าวเปลือก เพราะเกษตรกรต้องนำเงินไปชำระเงินกู้ เช่น หนี้ธกส.ในแต่ละรอบการผลิต ไม่สามารถรอเวลาในการขายข้าวสีเองได้
- 3) โครงสร้างพื้นฐานในการผลิตข้าวแปรรูป เช่น ลานตาก ยุ้งฉาง เครื่องสีข้าว และความรู้ในการบริหารจัดการโรงสี
- 4) การขนส่งออนไลน์ ผลิตภัณฑ์ข้าวมีน้ำหนักสูง ค่าใช้จ่ายในการขนส่งสูงมากกว่าราคาข้าวทำให้ไม่สามารถทำการตลาดได้อย่างต่อเนื่อง

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับตัวสู่ระบบเกษตรปลอดภัยของกลุ่มนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง

เกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียง ทำนาเป็นอาชีพหลัก และมีปริมาณการผลิตมาก ทำให้ต้องพึ่งพาทลาดภายนอกเป็นสำคัญ การปรับตัวสู่ระบบการผลิตแบบปลอดภัย จึงสัมพันธ์กับความต้องการของตลาดภายนอก เนื่องจากตลาดที่เกษตรกรเข้าถึงได้ง่ายหรือตลาดในพื้นที่ ที่สำคัญคือโรงสี ซึ่งต้องการข้าวเปลือก ที่เป็นข้าวทั่วไปที่มีคุณภาพต่ำเพื่อการส่งออก ขณะที่โรงสีที่ต้องการผลผลิตข้าวปลอดภัยยังมีจำกัด และยากต่อการเข้าถึง นอกจากนี้ความสามารถในการแปรรูปเป็นข้าวสารเพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการผลผลิตของกลุ่มยังมีจำกัดทั้งในด้านลานตาก ที่เก็บข้าว โรงสี จึงทำให้แรงจูงใจในการพัฒนากระบวนการเพาะปลูกให้ได้มาตรฐาน GAP ในระยะยาวอาจเป็นอุปสรรคได้หากไม่สามารถหาตลาดข้าวจากภายนอก เช่น โรงสีที่ต้องการข้าวปลอดภัยที่ให้ราคาสูงกว่ารองรับ

2. รูปแบบ ทางเลือก วิธีการจัดการของเกษตรกรในการปรับตัวสู่ระบบเกษตรปลอดภัย

จากการดำเนินงานโครงการวิจัยในระยะที่ผ่านมา ภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าว กลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงได้วิเคราะห์แนวทางและกระบวนการปรับตัว ได้แก่

1) การผลิตข้าวคุณภาพต่ำ ประเภทข้าวแบ่งเพื่อขายเป็นข้าวเปลือกกับโรงสีในพื้นที่ต่อไป แต่ใช้ระบบการผลิตแบบปลอดภัย ลดการใช้สารเคมี และการใช้สารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมี เน้นการลดต้นทุนการผลิต เป็นสำคัญ อย่างไรก็ตามสถานการณ์ราคาข้าวที่ตกต่ำ ทำให้กำไรส่วนต่างจากการขายข้าวเปลือกให้กับโรงสีมีน้อย ในขณะที่ต้นทุนการผลิตอื่นๆ ได้แก่ ค่าเช่าที่ดิน ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าจ้างแรงงาน มีแนวโน้มสูงขึ้น

2) การปรับเปลี่ยนมาผลิตข้าวคุณภาพซึ่งเป็นข้าวที่เป็นนิยมใช้ในการบริโภค ประเภทข้าวหอม เช่น ข้าวหอมปทุมธานี ข้าวข.43 ควบคู่ไปกับการผลิตข้าวคุณภาพต่ำ(ข้าวแบ่ง) โดยทางกลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ตำบลหัวเวียงได้มีการประสานงานกับตลาดภายนอก ได้แก่ เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรในจังหวัด เช่น สหกรณ์การเกษตรช้างใหญ่ อ.บางไทร และภาคเอกชน เช่น บริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์(ซีพี) เพื่อรับซื้อข้าวปลอดภัยของเกษตรกรในกลุ่มในรูปของข้าวเปลือก โดยทางกลุ่มฯจะรวบรวมสมาชิกที่สนใจการผลิตข้าวคุณภาพและได้มาตรฐานการผลิตข้าวปลอดภัย (GAP) มาวางแผนการผลิตร่วมกัน โดยการแบ่งพื้นที่เพาะปลูกของสมาชิกแต่ละรายมาผลิตข้าวคุณภาพ และใช้พันธุ์ข้าวที่ตรงกับความต้องการของตลาด และผลิตให้ได้ปริมาณข้าวเปลือกตามข้อตกลงกับตลาดเป้าหมาย ขณะเดียวกันเกษตรกรในกลุ่มก็ยังคงปลูกข้าวคุณภาพต่ำ

(ข้าวแบ่ง) ซึ่งเป็นข้าวที่โรงสีส่วนใหญ่ในพื้นที่รับซื้อควบคู่กันไป เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่จะทำนาหลายไร่ (30-100 ไร่) ทำให้ผลผลิตของเกษตรกรแต่ละรายในแต่ละฤดูกาลมีปริมาณหลายสิบตัน เกษตรกรจึงยังคงต้องผลิตข้าวแบ่งซึ่งเป็นข้าวชนิดที่หาโรงสีรับซื้อได้ง่ายในพื้นที่ แนวทางการปรับตัวดังกล่าวนี้จึงเป็นการปรับเปลี่ยนแบบค่อยเป็นค่อยไป ทดลองปรับเปลี่ยนการผลิตใช้พันธุ์ข้าวใหม่ และลดพื้นที่เพาะปลูกพันธุ์ข้าวเดิม

3) การผลิตข้าวปลอดภัย โดยแปรรูปสีเป็นข้าวสาร เพื่อการบริโภคในครัวเรือนและขายปลีกกับผู้บริโภคในพื้นที่ ซึ่งมีทั้งในรูปแบบของการจัดการในระดับครัวเรือนโดยใช้เครื่องสีข้าวขนาดเล็ก และการจัดการในระดับกลุ่มโดยนำข้าวเปลือกมาจำหน่ายให้กลุ่ม และกลุ่มนำมาแปรรูปสีเป็นข้าวสารโดยใช้เครื่องสีข้าวขนาดเล็กและบรรจุถุงขายปลีกกับผู้บริโภคที่ต้องการบริโภคข้าวคุณภาพที่ปลอดภัย แต่ทั้งสองรูปแบบก็ทำในปริมาณที่จำกัดมาก ทั้งปัจจัยเรื่องตลาดที่มีจำกัดกับเครือข่ายผู้บริโภคในพื้นที่ และยังไม่มีตลาดรองรับผลผลิตจำนวนมาก และมีข้อจำกัดเรื่องการจัดการหลังเก็บเกี่ยว ได้แก่ สถานที่ตากข้าว สถานที่เก็บข้าวเปลือก เครื่องสีข้าวของกลุ่มที่มีขนาดเล็ก และสถานที่เก็บข้าวสาร ซึ่งล้วนเป็นข้อจำกัดของเกษตรกรในการจัดการผลผลิตไปสู่ตลาดภายนอก

3. ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาเพื่อการปรับตัวสู่ระบบเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรกลุ่มนาแปลงใหญ่ ตำบลหัวเวียง

1) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการตลาดข้าวปลอดภัย เพื่อสร้างแรงจูงใจในการปรับระบบการผลิตเข้าสู่ระบบเกษตรปลอดภัย ทั้งในด้านของการเชื่อมโยงข้อมูลโรงสีที่รับซื้อข้าวปลอดภัยกับข้อมูลศักยภาพการผลิตของกลุ่มนาแปลงใหญ่ และการใช้กลไกราคาเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของเกษตรกรให้เป็นแบบปลอดภัย เช่น การประกันราคาผลผลิตข้าวปลอดภัยในรูปของกึ่งเกษตรพันธสัญญา และการส่งเสริมความรู้ในการจัดการการตลาดและการวางแผนการผลิตที่มีความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพบริบทพื้นที่ ทั้งตลาดภายใน ภายนอก ตลาดข้าวแบ่ง ตลาดข้าวบริโภคที่เป็นข้าวเปลือก และตลาดข้าวที่แปรรูปสีเป็นข้าวสารจำหน่ายเอง

2) การสนับสนุนการพัฒนาความรู้และศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในการจัดการผลผลิตข้าวแบบครบวงจร ทั้งในด้านความรู้ในการบริหารจัดการการผลิต การสนับสนุนเครื่องจักรเครื่องมือทางการผลิตเพื่อแปรรูปเป็นข้าวสาร อย่างไรก็ตามควรคำนึงความเหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพการผลิตและการบริหารจัดการของกลุ่มเป็นสำคัญ อาทิ การผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภคภายในกลุ่มสมาชิกนาแปลงใหญ่และครัวเรือนในชุมชน หรือตลาดที่แน่นอนในพื้นที่เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล โรงงานอุตสาหกรรม หรือกลุ่มผู้บริโภคในเมือง จะทำให้เกษตรกรคาดการณ์ปริมาณความต้องการผู้บริโภค และสามารถจัดการระบบการ

ผลิตและแปรรูปของตนเองได้ ซึ่งอาจเชื่อมโยงกับบทบาทการหนุนเสริมของหน่วยงานองค์กร และทิศทางการ
อปท.ที่เกี่ยวข้อง

3) การสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อรับซื้อผลผลิตข้าวที่จะนำมาแปรรูปเป็นข้าวสารจาก
สมาชิกเกษตรกรนาแปลงใหญ่ในแต่ละฤดูกาล เพื่อลดข้อจำกัดในด้านภาระหนี้สินเกษตรกร

4) การส่งเสริมสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตและลดต้นทุนการผลิต
ของเกษตรกร

5) การพัฒนาระบบการจัดการด้านการขนส่ง (logistics) เพื่อลดต้นทุนด้านการขนส่งสินค้าข้าวสาร
บรรจุถุงให้กับผู้บริโภค รวมถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรเพื่อลดต้นทุนด้านการขนส่งสินค้าและเพิ่ม
ช่องทางการตลาด